

Research Paper

Identifying and Prioritizing Strategies for the Development of Olive Cultivation: Toward the Sustainable Agribusiness Development

Sara Ranjbar¹, Nematollah Shiri² and Hossein Mehdizadeh³

1- M. Sc. Student, Department of Entrepreneurship and Rural Development, Faculty of Literature and Humanities, Ilam University, Ilam, Iran

2- Associate Professor, Department of Entrepreneurship and Rural Development, Faculty of Literature and Humanities, Ilam University, Ilam, Iran, (Corresponding author: n.shiri@ilam.ac.ir)

3- Associate Professor, Department of Entrepreneurship and Rural Development, Faculty of Literature and Humanities, Ilam University, Ilam, Iran

Received: 7 February, 2024

Accepted: 18 May, 2024

Extended Abstract

Background: Although studies indicate the existence of extensive and, at the same time, scattered programs during the years after the revolution in the field of removing deprivation, improvement, and rural construction, with the allocation of necessary credits in the field of rural programs, it seems that deprivation, poverty, and inequality still prevail in rural areas. The effects of this situation are visible in the issues and problems of rural areas, including unemployment of family members, population evacuation and physical destruction of the village, poverty and inequality, lack of access to educational and health facilities, increasing dependence on government social support, inability to face climate changes, weakness of infrastructure, land degradation, low-yield agriculture, loss of valuable pastures, and low level of income. To fulfill its missions, including ensuring the food security of the society and playing an effective role in strengthening national independence, the agricultural sector needs a rapid transition from the subsistence and traditional production stage to the industrial and commercial production stage. In this regard, agricultural development can provide opportunities for attracting facilities and services in the village and is an important factor in preventing unemployment and its negative consequences and problems. Among agricultural products, olive trees have long been of interest to different societies due to their long life, adaptability to relatively a wide spectrum of environmental conditions, historical aspects, and their high value in human nutrition and health. This is because the development of olive cultivation in the region is an important factor for attracting labor, creating employment, generating income, reducing unemployment, and especially preventing group migrations and evacuation of manpower from villages. In this direction and to improve the welfare of villagers, the present research aimed to identify the strategies for the development of olive cultivation in the rural areas of Rijab City.

Methods: In terms of the purpose, the current research is considered a descriptive survey research in the category of applied research and data collection and analysis. A combined approach (qualitative-quantitative), Delphi methods, and hierarchical analysis were used to achieve the goal of the research. The community studied in this research was exemplary and leading farmers, experts of the Agricultural Jihad Organization, and subject matter experts in Rijab City, among which 21 people were selected as members of the Delphi panel using the purposeful Snowball sampling method. In this research, a consensus was reached after three rounds of investigation regarding the strategies for the development of olive cultivation in the rural areas of Rijab City. The main research tool in the first Delphi round was a questionnaire with open-ended questions, a questionnaire with closed and open-ended questions in the second and third rounds, and a pairwise comparison questionnaire in the hierarchical analysis stage. The data were analyzed using coding, content analysis, and descriptive statistics in SPSS, Excel, and Expert Choice software.

Results: Based on the research results, for the development of olive cultivation in the rural areas of Rijab City, 27 solutions were identified in the form of four general categories, including educational and skill solutions, cultural and social solutions, infrastructural and service solutions, and economic and support solutions. The most frequency was dedicated to economic and support solutions. It was also determined that the solutions for paying low-interest facilities for the construction of olive gardens and the development of olive processing and packaging industries were respectively the most important and, in other words, the most appropriate solutions for the development of olive cultivation in the rural areas of Rijab City.

Conclusion: The cultivation of olives in areas with suitable ecological conditions has brought prosperity to horticulture in the region, which brings a stable and permanent income for gardeners in the long run. On the other hand, the cultivation of olive groves through the use of labor in all stages from the construction of the orchard to the harvest of the crop will boost employment and create job opportunities in the olive-growing areas, and this development of olive groves and increasing its production will create a competitive advantage that attracts investors from other regions. In addition, the development of olive groves has an effect on the livelihood and sustainable food security of the village and seeks social welfare. Based on the findings of the present research, programs and measures can be suggested for paying low-interest facilities for the construction of olive groves, development of olive processing and packaging industries, efforts to attract local, regional, and national investors for the development of olive groves, development of educational and promotional infrastructures in the field, planting, growing, and harvesting olives, establishing an olive oiling workshop, providing subsidized and free seedlings, developing transformation industries to reduce the sale of raw olives, and holding training and skill training courses on planting and using olives. In this regard, olive cultivation in the Rijab region has led to the prosperity of horticulture due to the favorable ecological conditions, which will lead to the development of sustainable agricultural businesses and farmers' achievement of stable and permanent income in the long run. Therefore it is suggested to identify suitable places for the development of olive groves by carrying out research projects and location plans based on detailed climate studies, soil science, etc. Farmers should be encouraged to cultivate olives by creating experimental and demonstration farms under the supervision of research centers. The quality reduction and corruption of the olive product should be prevented by modernizing the oil extraction methods and improving storage conditions. Considering that most of the agricultural land in the city of Rijab is mountainous and steep, investing and using bank facilities and agricultural subsidies for the development of olive orchards can prevent soil erosion in these areas.

Keywords: Olive Cultivation, Rijab City, Sustainable Agribusinesses, Sustainable Development

How to Cite This Article: Ranjbar, S., Shiri, N., & Mehdizadeh, H. (2024). Identifying and Prioritizing Strategies for the Development of Olive Cultivation: Toward the Sustainable Agribusiness Development. *J Entrepreneurial Strategies Agric*, 11(2), 36-53. DOI: [10.61186/jea.11.2.36](https://doi.org/10.61186/jea.11.2.36)

مقاله پژوهشی

شناسایی و اولویت‌بندی راهکارهای توسعه کشت زیتون: به‌سوی توسعه کسب‌وکارهای کشاورزی پایدار

سارا رنجبر^۱، حسین مهدی‌زاده^۲ و نعمت‌اله شیری^۳ ID

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران

۲- دانشیار، گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران

۳- دانشیار، گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران، (نویسنده مسئول: n.shiri@ilam.ac.ir)

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۸

صفحه: ۳۶ تا ۵۳

چکیده مبسوط

مقدمه و هدف: گرچه بررسی‌ها از وجود برنامه‌های گسترده و درعین‌حال پراکنده طی سال‌های پس از انقلاب در زمینه رفع محرومیت، به‌سازی و عمران روستایی، با تخصیص اعتبارات لازم در زمینه‌ی برنامه‌های روستایی حکایت می‌کند. با این حال به‌نظر می‌رسد همچنان محرومیت، فقر و نابرابری در مناطق روستایی حاکم است. آثار این وضعیت در مسائل و مشکلات مناطق روستایی از جمله بیکاری افراد خانواده، تخلیه جمعیتی و تخریب کالبدی روستا، فقر و نابرابری، فقدان دسترسی به امکانات آموزشی و بهداشتی، وابستگی روزافزون به حمایت‌های اجتماعی دولت، عدم توانایی در مواجهه با تغییرات اقلیم، ضعف زیرساخت‌ها، تخریب زمین، کشاورزی کم بازده، از بین رفتن مراتع با ارزش و سطح پایین درآمد، نمایان می‌شود. بخش کشاورزی برای تحقق مأموریت‌های خود از جمله تامین امنیت غذایی جامعه و ایفای نقش موثر در تقویت استقلال ملی، نیازمند گذر سریع از مرحله تولید معیشتی و سنتی به مرحله تولید صنعتی و تجاری است. در این راستا، توسعه کشاورزی می‌تواند زمینه‌های جذب امکانات و خدمات را در روستا فراهم آورده و عامل مهمی در جهت جلوگیری از بیکاری و پیامدهای منفی و معضلات ناشی از آن باشد و از میان محصولات کشاورزی، درختان زیتون به‌دلیل عمر طولانی، سازگاری با طیف نسبتاً وسیعی از شرایط محیطی، جنبه‌های تاریخی و ارزش بالای آن‌ها در تغذیه و سلامت انسان، از دیرباز مورد توجه جوامع مختلف بوده است؛ چراکه توسعه کشت زیتون در منطقه، عامل مهمی برای جذب نیروی کار، ایجاد اشتغال، درآمدزایی، کاهش بیکاری و به‌خصوص جلوگیری از مهاجرت‌های گروهی و تخلیه نیروی انسانی از روستاهاست. در این راستا، پژوهش حاضر با هدف شناسایی راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهرستان ریجاب (استان کرمانشاه) طراحی و انجام شد.

مواد و روش‌ها: پژوهش حاضر از لحاظ هدف در دسته پژوهش‌های کاربردی و در گردآوری و تحلیل داده‌ها جزو پژوهش‌های توصیفی پیمایشی به‌شمار می‌رود. برای دستیابی به هدف پژوهش از رویکرد ترکیبی (کیفی- کمی) و روش دلفی و تکنیک تحلیل سلسله مراتبی استفاده شد. جامعه مورد مطالعه در این تحقیق کشاورزان زیتون کار نمونه و پیشرو، کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی و پژوهشگران موضوعی در شهرستان دالاهو در استان کرمانشاه بودند که ۲۱ نفر از آن‌ها به‌روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع گلوله برفی، به‌عنوان اعضای پائل دلفی انتخاب شدند. در این تحقیق پس از سه دور بررسی، در خصوص راهکارهای توسعه کشت زیتون در مناطق روستایی شهرستان ریجاب اجماع حاصل شد. ابزار اصلی تحقیق در دور اول دلفی پرسشنامه با سوالات باز پاسخ، در نوبت دوم و سوم پرسشنامه با سوالات بسته و باز پاسخ و در مرحله تکنیک تحلیل سلسله مراتبی، پرسشنامه مقایسه زوجی بود. داده‌ها با استفاده از کدگذاری، تحلیل محتوا عرفی و آمار توصیفی در محیط نرم‌افزارهای SPSS، Excel و Expert Choice مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: بر اساس نتایج پژوهش، برای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، ۲۷ راهکار در قالب ۴ دسته کلی، شامل راهکارهای آموزشی و مهارتی، راهکارهای فرهنگی و اجتماعی، راهکارهای زیرساختی و خدماتی و راهکارهای اقتصادی و حمایتی، شناسایی گردید و از این بین بیشترین فراوانی به راهکارهای اقتصادی و حمایتی، اختصاص داشت. همچنین، براساس یافته‌های پژوهش مشخص گردید که راهکارهای پرداخت تسهیلات کم‌بهره به احداث باغ‌های زیتون، توسعه صنایع فرآوری و بسته‌بندی زیتون، به‌ترتیب بیشترین اهمیت و به‌عبارتی مناسب‌ترین راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب هستند.

نتیجه‌گیری: کشت زیتون در مناطق داری شرایط اکولوژیکی مناسب، باعث رونق بخشیدن به باغداری منطقه شده که در بلندمدت، درآمدی پایدار و دائمی برای باغداران به‌همراه دارد. از طرفی کشت باغات زیتون از طریق به‌کارگیری نیروی کار در تمامی مراحل از احداث باغ تا برداشت محصول، باعث رونق اشتغال‌زایی و ایجاد فرصت‌های شغلی در مناطق کشت‌کننده زیتون می‌گردد و این توسعه باغات زیتون و افزایش میزان تولید آن، مزیتی رقابتی ایجاد خواهد کرد که باعث جذب سرمایه‌گذاران از مناطق دیگر می‌شود. علاوه بر این توسعه باغات زیتون بر معیشت و امنیت غذایی پایدار روستایی اثرگذار بوده و رفاه اجتماعی را به‌دنبال دارد. براساس یافته‌های پژوهش حاضر، برنامه‌ها و اقداماتی برای پرداخت تسهیلات کم‌بهره برای احداث باغات زیتون، توسعه صنایع تبدیلی و بسته‌بندی زیتون، تلاش برای جذب سرمایه‌گذاران بومی، منطقه‌ای و ملی توسعه باغات زیتون، توسعه زیرساخت‌های آموزشی و ترویجی در این زمینه، کاشت، پرورش و برداشت زیتون، ایجاد کارگاه روغن‌کاری زیتون، تهیه نهال یارانه‌ای و رایگان، توسعه صنایع تبدیلی برای کاهش خام‌فروشی زیتون و برگزاری دوره آموزشی-مهارتی کاشت و استفاده از زیتون را می‌توان پیشنهاد کرد. در این راستا، نظر به این‌که کشت زیتون در منطقه ریجاب به‌دلیل برخورداری از شرایط اکولوژیکی مناسب، باعث رونق بخشیدن به باغداری شده است که این امر در بلندمدت باعث توسعه کسب‌وکارهای کشاورزی پایدار و دستیابی کشاورزان به درآمد پایدار و دائمی می‌گردد، لذا پیشنهاد می‌گردد که با انجام پروژه‌های تحقیقاتی و طرح‌های مکان‌یابی با تکیه بر مطالعات دقیق اقلیمی، خاک‌شناسی و غیره، مکان‌های مناسب برای توسعه باغات زیتون، شناسایی گردد. با ایجاد مزارع آزمایشی و نمایشی و با نظارت مراکز تحقیقاتی و پژوهشی، کشاورزان را به کشت زیتون ترغیب کنند. با مدرنیزه کردن روش‌های استخراج روغن و اصلاح شرایط انباری، از کاهش کیفیت و فساد محصول زیتون جلوگیری کرد و در نهایت با توجه به این‌که بیشتر زمین‌های زراعی شهر ریجاب کوهستانی و شیب‌دار است، با سرمایه‌گذاری و استفاده از تسهیلات بانکی و یارانه‌های کشاورزی جهت توسعه باغات زیتون، می‌توان از فرسایش خاک در این مناطق جلوگیری کرد.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار، شهر ریجاب، کسب‌وکارهای کشاورزی پایدار، کشت زیتون

مقدمه

تنها مسیر برون‌رفت میلیون‌ها روستایی فقیر باشد که در تغییر و تحولات اقتصادی دهه‌های اخیر به عقب رانده شده است. همان‌طور که گفته شد یکی از بخش‌های اقتصادی هر جامعه کشاورزی می‌باشد که تحول در آن منجر به افزایش تولید و

امروزه علی‌رغم تحولات گوناگون اقتصادی، بخش کشاورزی همچنان اهمیت خود را در توسعه مناطق روستایی و حتی شهری تداوم بخشیده است. توسعه کشاورزی، می‌تواند

بین رفتن مراتع با ارزش (Rahimi & Karami Dehkordi, 2021; Liu et al., 2023) و سطح پایین درآمد (Pasanchay & Schott, 2021; Doosti Sabzi et al., 2022) نمایان می‌شود. از طرف دیگر ابعاد مسائل روستایی به‌حدی است که در مناطق شهری نیز روزه‌روز خود را در اشکال مختلف، مانند گسترش قابل‌توجه اسکان غیررسمی، مهاجرت برای یافتن شغل و زندگی بهتر، اشتغال به مشاغل دون‌پایه، عدم برخورداری از حقوق شهروندی و غیره، نشان داده می‌شود (Ebrahimi & Asadi KHob, 2018; Azini et al., 2023; Liu et al., 2023).

بخش کشاورزی ۱۱ درصد تولید ناخالص ملی، ۲۳ درصد اشتغال و تامین غذای بیش از ۸۰ درصد افراد جامعه را به‌خود اختصاص داده است و از همین‌رو نقش مهمی در اقتصاد کشور دارد (Jashari & Moradi, 2019; Askari Bezaye et al., 2020). بررسی روند توسعه کشورهای مختلف حاکی از آن است که توسعه بخش کشاورزی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی و یا حتی فراتر از آن، به‌عنوان پیش‌نیاز ضروری برای تحقق توسعه پایدار کشور امری حیاتی است؛ به‌طوری‌که بدون رفع موانع توسعه در این بخش، نمی‌توان انتظار داشت سایر بخش‌ها از جمله بخش صنعت به شکوفایی و توسعه دست یابند (Momeni et al., 2017; Shahryari et al., 2021). بخش کشاورزی برای تحقق مأموریت‌های خود از جمله تأمین امنیت غذایی جامعه و ایفای نقش مؤثر در تقویت استقلال ملی، نیازمند گذر سریع از مرحله تولید معیشتی و سنتی به مرحله تولید صنعتی و تجاری است (Rahimi & Karami Dehkordi, 2021; Xiong et al., 2021). در این راستا، توسعه کشاورزی می‌تواند زمینه‌های جذب امکانات و خدمات را در روستا فراهم آورده و عامل مهمی در جلوگیری از بیکاری و پیامدهای منفی و معضلات ناشی از آن باشد (Farshi & Hashemi Dizj, 2020; Ghanbari & Salimian, 2023). از میان محصولات کشاورزی، زیتون یکی از درختان همیشه‌سبز، میوه دهنده و چند منظوره است که روغن، میوه، هسته، برگ، گل و چوب آن به‌صورت‌های مختلف در صنایع غذایی، بهداشتی، دارویی، آرایشی و صنایع چوب کاربرد دارد (Soleimani et al., 2020; Sasoli & Jahan Tigh, 2022). درخت زیتون دامنه بردباری وسیعی دارد و در مقابل خشکی، باد، گرما و تغییرات شرایط فیزیکی مقاومت زیادی دارد و زمانی‌که در منطقه‌ای مستقر شد کمتر از سایر درختان آسیب‌پذیر است. اگرچه شرایط آب و هوایی مناطق شمالی، زیتون را محصول ایده‌آل این مناطق معرفی کرده است، اما خاصیت سازگاری با محیط و مقاومت نسبت به شرایط ناسازگار خاک و آب امکان توسعه کشت این گیاه را در بسیاری از استان‌های کشور مقدور می‌سازد (Gholami, 2022a; Gholami, 2022b; Heidari et al., 2023). با توجه به پتانسیل‌های موجود کشور در بخش‌های کشاورزی، می‌تواند ضمن تأمین نیاز داخلی به روغن خوراکی، زمینه‌های صادرات آن را نیز فراهم آورد (Askari Bezaye et al., 2020; Nasire Zare et al., 2023).

در مجموع باعث توسعه روستایی می‌گردد (Farshi & Hashemi Dizj, 2020; Masoudi, 2021). توسعه بخش کشاورزی به‌عنوان بستری برای کسب اهداف توسعه در کشورهای در حال توسعه، امری مهم و ضروری قلمداد می‌شود (Ghanbari & Salimian, 2023). در کشورهای کم‌درآمد، بخش کشاورزی به‌دلیل گستردگی و پیوند قوی با سایر بخش‌های اقتصادی، به‌عنوان موتور و محرک اولیه رشد اقتصادی عمل می‌نماید (Rezaeefar et al., 2023). کشاورزی در این کشورها بیشترین سهم نیروی کار را به‌خود اختصاص داده و با ۸۶ درصد اشتغال و ۴۲ درصد تولید ناخالص داخلی جایگاه ویژه‌ای دارد و اغلب جمعیت از طریق کشاورزی امرار معاش می‌کنند (Nowrozi et al., 2018; Ranjbar, 2021). افزایش میزان بهره‌وری در بخش کشاورزی باعث ارزان شدن مواد غذایی شده و کمک فراوانی به اقتصاد خانوارها می‌کند. همچنین کشاورزی نوین با اشتغال فرآوری همراه شده و عرضه خدمات بیشتری را در بازار به‌دنبال دارد که این روند به شکل غیرمستقیم به ایجاد اشتغال منجر خواهد شد (Shahryari et al., 2021; Jashari et al., 2024).

در ایران با وجود تجربه بیش از ۶۰ سال برنامه‌ریزی توسعه، به‌دلیل سیطره اقتصاد نفتی و سایر عواملی که ریشه تاریخی و ساختاری دارند، برنامه‌های توسعه نتوانسته جلوه‌های عقب‌ماندگی را در جوامع محلی و به‌خصوص روستاها، کاهش دهد. وجود فقر و نابرابری، محرومیت از امکانات و خدمات اساسی و تخریب روزافزون محیط‌زیست از نشانه‌های این وضعیت است. اگرچه بررسی‌ها از وجود برنامه‌های گسترده و درعین‌حال پراکنده طی سال‌های پس از انقلاب در زمینه رفع محرومیت، به‌سازی و عمران روستایی و غیره، با تخصیص اعتبارات لازم در زمینه‌ی برنامه‌های روستایی حکایت می‌کند (Ebrahimi & Asadi KHob, 2018; Ranjbar et al., 2023). با این‌حال به‌نظر می‌رسد همچنان محرومیت، فقر، نابرابری در مناطق روستایی حاکم است (Babaei et al., 2023; Fan et al., 2023). آثار این وضعیت در مسائل و مشکلات مناطق روستایی از جمله بیکاری افراد خانواده (Ariuon et al., 2022; Ao et al., 2022), تخلیه جمعیتی و تخریب کالبدی (Hajarian et al., 2023; Huang et al., 2023), فقر و نابرابری (Babaei et al., 2023; Anabastani et al., 2023), فقدان دسترسی به امکانات بهداشتی و آموزشی (Ebrahimi & Asadi KHob, 2018; Ranjbar et al., 2023), وابستگی روزافزون به حمایت‌های اجتماعی دولت (Rahimi & Karami Dehkordi, 2021; Fahad et al., 2023), عدم توانایی در مواجهه با سیل‌ها و خشک‌سالی‌ها (Shahraki et al., 2021; Hidayat et al., 2022), زیرساخت‌های ضعیف (Izadi et al., 2023; Rasul & Gurung, 2024), تخریب زمین و فرسایش خاک (Anabastani et al., 2023; Zhao & Lan, 2023), محدود بودن زمین (Reyhan et al., 2023), کم‌بازده (Pasanchay & Schott, 2021; Azini et al., 2023) از

منطقه، کشاورزان و زیتون‌کاران را حمایت کند. چراکه توسعه کشت زیتون در منطقه، عامل مهمی برای جذب نیروی کار، ایجاد اشتغال، درآمدزایی، کاهش بیکاری و به‌خصوص جلوگیری از مهاجرت‌های گروهی و تخلیه نیروی انسانی از روستاهاست. با این حال، در برنامه‌های توسعه و سیاست‌گذاری‌های اقتصادی، به دلایلی همچون کوهستانی بودن منطقه، محدود بودن اراضی زراعی و باغی، زیرساخت‌های ضعیف، نامناسب بودن راه‌های ارتباطی و هزینه‌بر بودن اجرای سیستم‌های مدرن کشاورزی و باغداری، توجه چندانی به کاشت زیتون در نواحی روستایی ریزجاب صورت نگرفته و نتیجه چنین بی‌توجهی باعث شده، مشکلات زیادی در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی، سر راه کشاورزان قرار گیرد و این امر ضرورت توجه به بخش کشاورزی در برنامه‌های توسعه و ضرورت جهت‌گیری اهداف طرح‌های پژوهشی را به سمت کاشت زیتون ایجاب می‌کند. در این راستا، پژوهش حاضر با توجه به راهبردی بودن محصول زیتون و نقش آن در تأمین معیشت و اشتغال عده زیادی از بهره‌برداران و در نظر گرفتن برنامه راهبردی تولید زیتون کشور در خصوص توسعه باغ‌های زیتون برای تأمین ۲۰ تا ۲۵ درصد از روغن موردنیاز کشور و با توجه به نقش زیتون به‌عنوان ماده غذایی جهت تأمین سلامت کشور، با هدف شناسایی راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریزجاب و به‌منظور افزایش درآمد، اشتغال‌زایی و ارتقای سطح زندگی روستاییان، انجام گرفت و در راستای دستیابی به هدف موردنظر، سوال‌های زیر مطرح گردید:

– با توجه به شرایط منطقه، مناسب‌ترین راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریزجاب کدامند؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

کشاورزی نقش اساسی و تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت جامعه روستایی ایران دارد و نمی‌توان انتظار داشت بدون داشتن راه‌حلی استوار و منطقی برای کشاورزی به توسعه روستایی رسید. کشاورزی به‌عنوان بخش نخست فعالیت‌های اقتصادی بشر از آغاز به‌عنوان فعالیت روستایی قلمداد می‌شد (Mohammadi Khyareh & Mazhari, 2017; Ranjbar et al., 2023) و در شرایط کنونی، معیشت اکثر ساکنین روستایی وابسته به بخش کشاورزی است (Ghanbari & Salimian, 2023). با وجود تحولات عظیمی که در ابعاد مختلف زندگی بشر پدید آمده اقتصاد روستاها همچنان بر پایه فعالیت‌های کشاورزی استوار است (Rezaeefar et al., 2023). موضوع توسعه در کشورهای درحال توسعه به‌ویژه فرایند صنعتی شدن بر رابطه کشاورزی و روستا تأثیر گذاشت و در بسیاری از کشورها بی‌توجهی به توسعه کشاورزی زمینه غفلت از روستا و توسعه روستایی را فراهم آورد. امروزه رابطه توسعه روستایی و توسعه کشاورزی بیش از هر چیز تحت تأثیر تغییرات اجتماعی، اقتصادی و محیطی قرارگرفته است، چنانکه بر منابع کشاورزی به‌ویژه منابع محدود کشاورزی سنتی فشار روزافزونی وارد آورده است (Jashari & Moradi, 2019; Ranjbar, 2021). این شرایط بی‌تردید روستا و روستاییان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. منابع در اختیار انسان محدود است و انسان برای مصرف منابع موجود باید عاقلانه و با برنامه عمل کند، چراکه حفظ منابع و بهره‌برداری منطقی از

کشور نیز بر ایجاد زمینه‌های گسترش کشت گیاهان روغنی تأکید داشته است. بدین‌منظور وزارت جهاد کشاورزی طرح‌هایی را در دست اجرا دارد تا زمینه‌های تأمین روغن نباتی موردنیاز کشور از محل تولیدات زراعی داخلی فراهم شود و برای دستیابی به این هدف، طرح توسعه کشت زیتون از ابتدای سال زراعی ۱۳۷۶–۱۳۷۷ در سطح کشور به مرحله اجرا درآمده است (Moshiri & Maruf Nejad, 2012; Ranjbar et al., 2023).

با استناد به آمار سال ۱۴۰۰، میزان تولید انواع محصولات باغی استان کرمانشاه برابر با ۱۰۱۴۶۴ تن است که از این مقدار، حدود ۱۳۷۸ تن تولید زیتون است (Agricultural Statistics, 2021). زیتون یک گیاه نیمه‌گرمسیری و سازگار با شرایط آب و هوایی مدیرانه‌ای است. بر اساس آمارنامه وزارت جهاد کشاورزی، تا قبل از سال ۱۳۷۲ بیشترین باغ‌های زیتون در استان‌های گیلان (رودبار، منجیل و لوشان)، قزوین (طارم علیا) و زنجان (طارم سفلی) با سطح زیر کشت حدود ۴۴۰۰ هکتار متمرکز بوده است. از سال ۱۳۷۲ با توجه به اقدامات وزارت جهاد کشاورزی، طرح توسعه زیتون در کشور به‌عنوان یک طرح ملی مطرح گردید (Heidari et al., 2023). براین اساس، توسعه کشت زیتون، مورد اهتمام مسئولین قرار گرفت. در نتیجه این اقدامات، باغ‌های زیتون در ۲۶ استان کشور احداث شد و توسعه پیدا کرد که یکی از این نواحی، مناطق گرمسیری استان کرمانشاه (دالاهو، سرپل ذهاب و بخشی از شهرستان‌های ثلاث باباجانی و گیلان غرب) بود. در حال حاضر استان کرمانشاه به‌عنوان دهمین استان کشور در سطح زیر کشت تولید زیتون است (Ahmadi et al., 2021). میزان سطح زیر کشت زیتون در شهر ریزجاب ۵۹۱ هکتار می‌باشد که این مقدار شامل اراضی شهر ریزجاب و ۷ روستای تحت پوشش آن است و بیشترین میزان کشت مربوط به روستای زرده با ۳۱۰ هکتار و کمترین میزان کشت مربوط به روستای ژالگه با ۲ هکتار می‌باشد و یکی از قطب‌های مهم کاشت زیتون در استان به‌شمار می‌رود (Ranjbar, 2021).

با این حال در شرایط کنونی بیشتر باغ‌های زیتون در شهر ریزجاب، سنتی و قدیمی هستند و بازده اقتصادی چندانی ندارند. از طرفی هم، در شرایط کنونی دیگر نمی‌توان به‌روش سنتی، اقدام به کاشت زیتون کرد و باید به‌دنبال راهکارهای توسعه باغات زیتون رفت و در این مسیر باید اولویت را به کشت علمی و مکانیزه زیتون اختصاص داد. با توجه به نظریه چاتوروودی (Chaturvedi, 1988)، از آنجایی که هدف اصلی کشت زیتون، تهیه میوه و روغن با کیفیت عالی و قیمت مناسب است و از طرفی برای انجام هرچه بهتر عملیات کاشت، داشت، برداشت و بهبود عملکرد، باید سیستم کشاورزی مدرن جایگزین کشت سنتی زیتون گردد. به‌گونه‌ای که زیتون‌کاران بتوانند از هر هکتار باغ زیتون تا ۵ برابر یک هکتار تاکستان با همین شرایط بهره‌برداری کنند. این مهم محقق نخواهد شد مگر آنکه دولت با کمک متخصصان امر، بانک‌ها و دیگر موسسات دولتی، مشکلات مالی، فنی و اجتماعی و غیره زیتون‌کاران را برطرف سازد و بدین‌صورت در راستای توسعه کشاورزی و به‌خصوص توسعه باغات زیتون در

پیشران توسعه زیرساخت‌ها (حمل‌ونقل، سردخانه، جاده و راه‌آهن)، سیاست‌های بالادستی در حوزه محصولات گرمسیری، تقویت توان صادرات محصولات گرمسیری، استفاده از شیوه‌های نوین تولید، خرید تضمینی محصولات گرمسیری و برندسازی محصولات گرمسیری میزان تأثیرگذاری‌شان بیشتر از میزان تأثیرپذیری‌شان است. نتایج پژوهش مهدی‌زاده و همکاران (Mehdizadeh et al., 2023)، با عنوان فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه خدماتی (مورد مطالعه: شهرستان مسجدسلیمان)، گویای آن است که مهم‌ترین فرصت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای کارآفرینانه خدماتی در شهرستان مسجدسلیمان شامل بسته‌بندی محصولات دامی همچون کشک و دیگر محصولات مشابه، بسته‌بندی انواع گیاهان دارویی، سردخانه محصولات کشاورزی و غذایی، تولید، بسته‌بندی و توزیع نان محلی و بسته‌بندی عسل بودند. میرزایی (Mirzaei, 2022)، در مطالعه خود با عنوان اهمیت سرمایه‌گذاری در بخش مکانیزاسیون کشاورزی و افزایش بهره‌وری محصولات جهت نیل به انقلاب سبز و کشاورزی هوشمند، نشان دادند که مکانیزاسیون کشاورزی باعث افزایش نهاده‌ها از طریق افزایش متوسط شدت کاشت و وسعت اراضی زیر کشت، افزایش بهره‌وری نیروی کار و به‌کارگیری آن‌ها در داخل و خارج از زمین کشاورزی می‌شود. مکانیزاسیون کشاورزی با انجام به‌موقع عملیات زراعی و کاهش هزینه‌های تولید، نقش مؤثری در افزایش درآمد و متعاقب آن، بهبود سطح اقتصادی و ارتقای سطح کیفی زیستی بهره‌برداران کشاورزی دارد. در این راستا، نقش دولت در توسعه زیرساخت‌های مکانیزاسیون از قبیل یکپارچه‌سازی، تسطیح، زه‌کشی اراضی، اعطای وام کم‌بهره و اتخاذ تدابیر اندیشیده شده برای نهاده‌های کشاورزی بسیار مهم و کلیدی است. ساسولی و جهان تیغ (Sasoli & Jahan Tigh, 2022)، در ارزیابی بومی‌سازی زیتون در استان گلستان، نشان دادند که میزان بومی‌سازی زیتون در استان گلستان مطلوب ارزیابی شده است و اما در بخش ایجاد امکانات تبدیلی همسو با کشت زیتون نقص‌هایی وجود دارد که مشارکت دولت برای حل این مشکل ضروری به‌نظر می‌رسد. نتایج پژوهش نصیری زارع و همکاران (Nasire Zare et al., 2023)، با عنوان تحلیل سطح برخورداری و دسترسی بهره‌برداران محصول زیتون به خدمات کشاورزی در ناحیه روستایی طارم استان زنجان، بیانگر آن است که میان برخورداری نقاط روستایی از خدمات کشاورزی در ناحیه و متغیرهای اقتصادی تولید و کشت زیتون رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. بدین معنا که توزیع مناسب سطح خدمات کشاورزی بر اساس توانمندی‌ها، موجب استفاده از ظرفیت‌های توسعه کشاورزی در ناحیه روستایی خواهد شد. سیفالله‌ای (Seifollahi, 2021)، مطالعه‌ای با عنوان بررسی مؤلفه‌های بسته‌بندی محصولات کشاورزی بر قصد خرید مصرف‌کننده، انجام دادند. یافته‌های این پژوهش می‌تواند در برنامه‌ریزی تولیدکنندگان محصولات موادغذایی به‌سمت توجه بیشتر به ابعاد بسته‌بندی و تقویت قصد خرید مصرف‌کنندگان مؤثر واقع شود. حیدری و

آن‌ها شرط اولیه تداوم و پایداری جوامع انسانی است. به‌عبارت دیگر برای رسیدن به توسعه پایدار روستایی (یعنی بهبود کیفیت زندگی خانوار روستایی در بهره‌وری اقتصادی همراه با ارتقای شاخص‌های اجتماعی و زیست‌محیطی)، حفاظت از منابع محیطی و بهره‌برداری پایدار از آن‌ها بیشتر از همیشه اهمیت یافته است (Nouri Zaman Abadi et al., 2021; Masoudi, 2017). تلاش برای حفظ منابع در کشورمان که به‌شدت تحت تأثیر تغییر اقلیم و کمبود منابع آب قرار دارد، به ضرورتی حیاتی برای همه و در درجه نخست برای مردم روستایی تبدیل شده است؛

بنابراین تردیدی نیست که علاوه بر اهمیت حفظ منابع آب‌و‌خاک، عوامل دیگری مانند ضرورت ایجاد فرصت‌های جدید اشتغال، ایجاد شرایط کسب درآمد مکفی برای جامعه روستایی و عوامل بسیاری از این دست، به‌گونه‌ای با فعالیت کشاورزی در روستا مرتبط است (Farshi & Hashemi, 2024; Dizj, 2020; Jashari et al., 2024). از جمله محصولاتی که می‌تواند در توسعه بخش کشاورزی و روستایی، ایفای نقش کند، زیتون است (Nasire Zare et al., 2023). میوه زیتون و روغن آن در صادرات بین‌المللی سهم دارد و از اهمیت اقتصادی زیادی برخوردار است. لازم است که پرورش زیتون مانند سایر کشورهای دیگر، در کشور نیز رایج گردد. اقلیم بعضی از مناطق کشور برای زرع و تولید زیتون مناسب است ولی مردم به کشت و پرورش زیتون، علاقه خاصی نداشته و از اهمیت اقتصادی آن باخبر نیستند و مصرف روغن آن نیز هنوز در بین مردم رایج نیست؛ در این راستا لازم است که آگاهی‌های لازم نسبت به محصول زیتون و خواص آن، از طریق تبلیغات و رسانه‌ها، به مردم داده شود و نقش حمایتی دولت نیز در این امر ضروری است (Soleimani Taklimi et al., 2020; Sasoli & Jahan Tigh, 2022). در ولایات افغانستان زیتون به‌شکل وحشی وجود دارد. تنها در ولایت ننگرهار زیتون به‌شکل اصلاح شده وجود دارد که در اثر جنگ‌ها و بی‌توجهی، عدم موجودیت آبیاری منظم و نبودن اشخاص مسلکی برای شاخه‌بری، قطع کردن درختان توسط اشخاص غیرمسئول، اکثر درختان آن تخریب و تولید روغن آن نیز کاهش یافته است (Ranjbar, 2021). برای بهبود محصولات زیتون در کشور باید نظرآزمایی‌های زیتون ایجاد گردد و از آن مراقبت درستی صورت گیرد و برای تولید روغن آن در قسمت ایجاد فابریکت سرمایه‌کاری صورت گیرد تا علاوه بر تولید برای مصرف داخلی، برای صادرات نیز تولید صورت گیرد و همچنان مردم باید از اهمیت زیتون و استفاده از روغن آن، آشنایی و آگاهی پیدا کنند (Ahmadi Sharif et al., 2017; Ranjbar et al., 2023).

در خصوص راهکارهای توسعه محصولات کشاورزی، مطالعات گوناگونی به انجام رسیده است، در ادامه، نتایج برخی از این مطالعات، ذکر گردیده است. یافته‌های مطالعه جشاری و همکاران (Jashari et al., 2024)، با عنوان اولویت‌بندی پیشران‌های توسعه کشت محصولات گرمسیری در روستاهای جنوب شرق کشور با رویکرد آینده‌پژوهی، نشان می‌دهد که از بین پیشران‌ها، شش

همچنین، نتایج تحلیل رگرسیون ترتیبی نشان داد که متغیر مستقل به‌کارگیری دستگاه سیار روغن‌کشی زیتون بر توسعه اقتصادی و توسعه اجتماعی-فرهنگی روستاها تأثیرگذار است. صبرین و بهرا (Sabreen & Behera, 2020)، در پژوهشی تحت عنوان ساختار در حال تغییر اشتغال روستایی در بهار (مسائل و چالش‌ها)، نشان دادند که صنایع وابسته به کشاورزی، نقش مؤثری در اشتغال‌زایی و توسعه کشاورزی، دارند و به‌دلیل ساختار اقتصادی بهار، الگوی اشتغال در حال تغییر از بخش کشاورزی به بخش غیر کشاورزی و صنایع وابسته به کشاورزی (صنایع تبدیلی، بسته‌بندی محصولات کشاورزی، سردخانه و ...) است، به‌طوری‌که سهم نیروی کار شاغل در کشاورزی از بیش از ۷۰ درصد در سال ۲۰۰۴ به حدود ۴۰ درصد در دوره ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۸ کاهش یافته است، درحالی‌که سهم اشتغال در صنایع و خدمات به‌طور قابل توجهی افزایش یافته است.

همان‌طور که مرور منابع نشان داد، راهکارهای متفاوت و متنوعی برای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی، وجود دارد که با شناسایی و به‌کارگیری این راهکارها، باعث ایجاد رونق بخشی به باغداری، دستیابی به درآمد پایدار، اشتغال‌زایی و بهبود معیشت روستاییان می‌گردد؛ اما نکته‌ای که باید مدنظر قرار گیرد، این است که راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی، متفاوت از دیگر مناطق است و نمی‌توان یک نسخه یکسان برای تمام نواحی روستایی تجویز کرد و نتایج یک منطقه را به دیگر مناطق تعمیم داد و با توجه به منحصر بودن شرایط هر منطقه، نباید از یک الگو و روش یکسان برای شناسایی راهکارهای توسعه کشت زیتون استفاده کرد. از این‌رو، در مطالعه پیش رو، برای شناسایی راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، از یک رویکرد ترکیبی (کیفی-کمی)، بهره گرفته شد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر، از نظر پارادایم، آمیخته^۱ (کیفی-کمی) از نوع متوالی اکتشافی^۲ است. به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها، توصیفی-تحلیلی است. در طرح متوالی اکتشافی، ابتدا با استفاده از روش‌های کیفی، فرآیند گردآوری و تحلیل داده‌ها، آغاز می‌گردد و سپس با استفاده از روش‌های کمی، نتایج مورد آزمایش قرار می‌گیرند (Mohammadpour, 2021). با توجه به اینکه هدف پژوهش پیش‌رو، شناسایی راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، بود در ابتدا با به‌کارگیری روش دلفی، راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، شناسایی گردید و در مرحله دوم جهت اولویت‌بندی و انتخاب مناسب‌ترین راهکار برای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، از تکنیک فرآیند تحلیل سلسله مراتبی^۳، استفاده گردید.

روش دلفی با مشارکت افرادی انجام می‌پذیرد که در موضوع پژوهش دارای دانش، تجربه و تخصص باشند. این افراد با عنوان پانل دلفی شناخته می‌شوند. اهمیت زیادی دارد که اعضای برای پانل انتخاب شوند که یک تعادلی از بی‌طرفی و علاقه به موضوع داشته باشند (Hakkak et al.,

همکاران (Heydari et al., 2021)، در شناسایی فرصت‌های کسب‌وکارهای خدماتی بخش کشاورزی (مورد مطالعه: تعاونی‌های روستایی استان ایلام)، نشان دادند که مواردی همچون ایجاد بازارهای نهاده‌های دامی و کشاورزی، جمع‌آوری و بسته‌بندی روغن دامی منطقه، ایجاد فروشگاه روستا بازار (عرضه مستقیم محصولات کشاورزی با همکاری شرکت‌های تعاونی روستایی) و ایجاد فروشگاه تخصصی ابزارآلات کشاورزی و نهاده‌ها از جمله فرصت‌هایی هستند که در تمام شهرستان‌های مورد مطالعه وجود دارند. عسکری بزایه و همکاران (Askari Bezaye et al., 2020)، موانع به‌کارگیری و توسعه مکانیزاسیون در باغ‌های زیتون شهرستان رودبار را بررسی کردند. یافته‌های تحقیق حاکی از چشم‌انداز نامناسب شرایط مکانیزاسیون به‌ویژه از منظر ویژگی‌های فنی و اقتصادی می‌باشد و نتایج حاصل از تحلیل عاملی، ۶ مؤلفه شامل آموزشی-ترویجی، سرمایه انسانی، نظام بهره‌برداری، اقتصادی، اجتماعی و فنی را از جمله عوامل تأثیرگذار بر مکانیزاسیون کشاورزی باغ‌های زیتون رودبار معرفی نموده است. فرشی و هاشمی دیزج (Farshi & Hashemi Dizj, 2020)، در مطالعه خود باعنوان توسعه بخش کشاورزی و تأثیر آن بر توسعه اقتصادی، بیان داشتند که یکی از عوامل مؤثر بر رشد بخش کشاورزی، سرمایه‌گذاری است که اهمیت زیادی نیز دارد. رشد اقتصادی هرچند تنها معیار توسعه اقتصادی نمی‌باشد ولی اهمیت آن همواره بیش از سایر شاخص‌های توسعه بوده است. بخش کشاورزی از محورهای اصلی رشد و توسعه پایدار اقتصادی بوده و به‌عنوان تولیدکننده محصولات راهبردی و تأمین موادغذایی موردنیاز جمعیت رو به رشد جامعه، تأثیر به‌سزایی در بسیاری از مسائل اقتصادی، سیاسی و اجتماعی کشور دارد. یافته‌های مطالعه سلیمانی تکلیمی و همکاران (Soleimani Taklimi et al., 2020)، با عنوان برنامه‌ریزی راهبردی توسعه زنجیره عرضه زیتون در شهرستان رودبار، استان گیلان، حاکی از آن است که ترویج کشت ارقام پربازده و مشتری‌پسند، ترویج شیوه‌های آبیاری مدرن مانند آبیاری قطره‌ای، احداث نهالستان تولید نهال در سطح شهرستان جهت سهولت دسترسی به نهال ارقام پربازده، واگذاری زمین‌های دولتی با تسهیلات حمایتی جهت افزایش سطح زیر کشت و ترغیب دانش‌آموختگان بخش کشاورزی جهت احداث باغ‌های مکانیزه و اصولی از طریق طرح‌های حمایتی ویژه، از جمله راهبردی توسعه زنجیره عرضه زیتون در شهرستان رودبار، استان گیلان می‌باشند. نتایج مطالعه محمدی خیاره و مظهری (Mohammadi Khyareh & Mazhari, 2017)، با عنوان بررسی تأثیر متقابل رشد اقتصادی و توسعه بخش کشاورزی در ایران، بیانگر آن است که یک رابطه علیت دو سویه بین رشد اقتصادی و ارزش افزوده بخش کشاورزی در کوتاه‌مدت و بلندمدت برقرار است. یافته‌های تحقیق احمدی شریف و همکاران (Ahmadi Sharif et al., 2017)، با عنوان تأثیر دستگاه‌های سیار روغن‌کشی زیتون بر توسعه روستایی، نشان داد که سطح توسعه روستایی در روستاهای دارای دستگاه سیار روغن‌کشی زیتون از سطح آن در روستاهای فاقد این دستگاه بالاتر است.

Bazargan, 2022). بر این اساس، جامعه مورد مطالعه شامل کشاورزان نمونه و پیش‌رو در زمینه کشت زیتون، کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی شهرستان دالاهو در رشته‌های مختلف کشاورزی و پژوهشگران حوزه زیتون در شهرستان دالاهو بود. همچنین ملاک‌هایی که نمونه‌های مورد مطالعه بر اساس آن انتخاب شدند، مواردی همچون داشتن سابقه فعالیت اجرایی در حوزه کشت زیتون، متخصصان، صاحب‌نظران، خبرگان و افراد باتجربه در حوزه کشت زیتون، داشتن توانایی بیان تجربیات و داشتن تمایل و وقت کافی برای مشارکت در مطالعه بود. بر این اساس، ۲۱ نفر، به‌عنوان پانل دلفی انتخاب شدند.

افراد (2023; Jafari Shahrasthani & Rasolzadeh, 2023). افراد مورد مطالعه (مشارکت‌کنندگان) در روش دلفی، افراد صاحب‌نظر (متخصص) هستند که به‌روش نمونه‌گیری هدفمند^۴ براساس موضوع پژوهش برای مطالعه انتخاب می‌شوند (Creswell & Cherly, 2018; Mohammadpour, 2023). چراکه برخلاف تحقیقات کمی، در پژوهش‌های کیفی (ازجمله روش دلفی) هدف عمومیت بخشیدن یافته‌ها به جامعه‌ای که نمونه از آن انتخاب شده، نیست، بلکه هدف فهم پدیده موردنظر است و همان‌طور که اشاره شد، محقق باید از میان افرادی که دارای تجارب کافی در مورد پدیده مورد مطالعه هستند و می‌توانند بهترین اطلاعات را در مورد موضوع ارائه دهند، انتخاب کند (Mohammadpour, 2021;)

جدول ۱- مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش

Table 1. Characteristics of participants in the research

جنسیت	سن	تحصیلات	سابقه (سال)	تخصص
Gender	Age	Education	History (Years)	Expertise
مرد	40	ابتدایی	21	کشاورز زیتون کار
Man		Elementary		Olive Work Farmer
مرد	46	دیپلم	28	کشاورز زیتون کار
Man		Diploma		Olive Work Farmer
مرد	51	کارشناسی	35	کشاورز زیتون کار
Man		B. Degree		Olive Work Farmer
مرد	44	کارشناسی	27	کشاورز زیتون کار
Man		B. Degree		Olive Work Farmer
مرد	37	دیپلم	19	کشاورز زیتون کار
Man		Diploma		Olive Work Farmer
مرد	42	دیپلم	24	کشاورز زیتون کار
Man		Diploma		Olive Work Farmer
مرد	41	دکتر	18	کارمند جهاد کشاورزی
Man		Ph.D		Employee
مرد	49	کارشناسی	23	کارمند جهاد کشاورزی
Man		B. Degree		Employee
زن	53	ارشد	20	کارمند جهاد کشاورزی
Woman		M. Degree		Employee
زن	55	کارشناسی	24	کارمند جهاد کشاورزی
Woman		B. Degree		Employee
مرد	39	ارشد	14	کارمند جهاد کشاورزی
Man		M. Degree		Employee
مرد	45	ارشد	11	کارمند جهاد کشاورزی
Man		M. Degree		Employee
زن	45	ارشد	15	کارمند جهاد کشاورزی
Woman		M. Degree		Employee
زن	46	دکتر	12	هیئت علمی
Woman		Ph.D		Faculty Member
مرد	52	دکتر	22	هیئت علمی
Man		Ph.D		Faculty Member
مرد	63	ابتدایی	47	کشاورز زیتون کار
Man		Elementary		Olive Work Farmer
مرد	46	دیپلم	25	کشاورز زیتون کار
Man		Diploma		Olive Work Farmer
مرد	51	ابتدایی	32	کشاورز زیتون کار
Man		Elementary		Olive Work Farmer
مرد	44	کارشناسی	23	کشاورز زیتون کار
Man		B. Degree		Olive Work Farmer
مرد	47	ابتدایی	25	کشاورز زیتون کار
Man		Elementary		Olive Work Farmer
مرد	52	ابتدایی	34	کشاورز زیتون کار
Man		Elementary		Olive Work Farmer

راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، اجماع حاصل شد.

دور اول: در دور اول دلفی، با ارائه یک سؤال باز از پانل دلفی خواسته شد تا راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب را بیان نمایند. در این مرحله جمع‌آوری داده‌ها تا رسیدن به اشیاع داده ادامه یافت. به عبارت ساده‌تر، داده‌های تکراری، نشان دهنده‌ی به کفایت رسیدن یک مقوله بودند؛ بنابراین، اشیاع داده، نقطه‌ی پایان جمع‌آوری داده‌ها تلقی گردید (Creswell & Cherly, 2018; Mohammadpour, 2023). بعد از جمع‌آوری پاسخ‌ها،

پژوهشگران و صاحب‌نظران مختلف، مراحل و فرایندهای متفاوتی برای انجام مطالعه دلفی معرفی نموده‌اند، ولی اکثر آن‌ها معتقدند که مطالعه دلفی بایستی تا جایی ادامه یابد که نسبت به موضوع موردنظر اجماع حاصل شود. در مطالعه دلفی، اجماع گروهی زمانی حاصل می‌شود که اولاً میانگین رتبه‌ای، بالاتر از نمره میانگین رتبه‌ای متوسط (۳/۵) باشد و ثانیاً حداقل دوسوم (۶۶ درصد) مشارکت‌کنندگان نسبت به موضوع مورد نظر، توافق داشته باشند (Warner et al., 2016; Mehdizadeh et al., 2023; Mahmoodi et al., 2023). در پژوهش حاضر، پس از سه دور، نسبت به

گردآوری پرسشنامه‌ها، تحلیل‌ها در نرم‌افزار (Expert Choice) و با محاسبه نرخ ناسازگاری و میانگین هندسی برای هر متغیر، صورت پذیرفت. درنهایت، با استفاده از نمره میانگین وزنی، راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، اولویت‌بندی و مناسب‌ترین راهکار انتخاب گردید. توجه شود که در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، برای اینکه قضاوت‌ها درست باشد، باید نرخ ناسازگاری کمتر از ۰/۱ باشد، در غیر این صورت باید قضاوت‌های ناسازگار مشخص و اصلاح یا حذف گردند (Rooshani et al., 2023; Zamani, 2023).

نتایج و بحث

راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب

برای اینکه بتوان راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب را شناسایی کرد، باید در ابتدا منابع و ظرفیت‌های موجود در نواحی روستایی شهر ریجاب، مدنظر قرار گیرد. بدین‌منظور و با استفاده از روش دلفی و طی کردن یک فرآیند سه مرحله‌ای و سیستماتیک، راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، مشخص گردیدند. نتایج این فرآیند، در ادامه ارائه گردیده است.

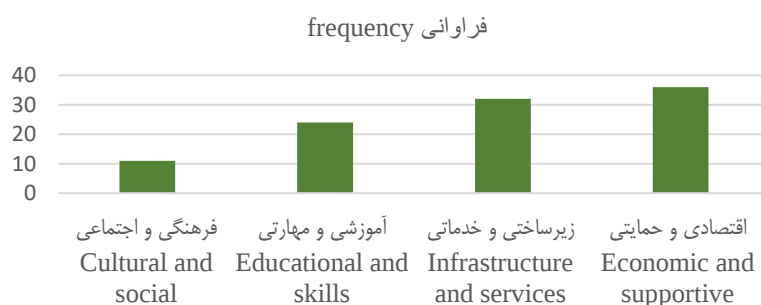
دور اول دلفی به‌منظور شناسایی راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب اجرا گردید. در این دور ۲۷ راهکار شناسایی شد. راهکارهای شناسایی شده در ۴ دسته کلی، شامل آموزشی و مهارتی (۷ راهکار)، فرهنگی و اجتماعی (۴ راهکار)، زیرساختی و خدماتی (۹ راهکار) و اقتصادی و حمایتی (۷ راهکار)، قرار گرفتند. همچنین راهکارهای اقتصادی و حمایتی، بیشترین فراوانی (۳۶) را دارا بودند. از جمله راهکارهای شناسایی شده، می‌توان به «تلاش در جهت ارتقای مهارت‌های باغداری زیتون کاران» با فراوانی ۵، «برپایی نمایشگاه‌های سالانه برای عرضه مستقیم فراورده‌های زیتون» با فراوانی ۴، «توسعه زیرساخت‌های آموزشی - ترویجی در زمینه کاشت، داشت و برداشت زیتون» با فراوانی ۶ و «پرداخت تسهیلات کم‌بهره به احداث باغ‌های زیتون» با فراوانی ۷، اشاره کرد (جدول ۲ و شکل ۱).

مرحله‌ی تحلیل داده‌ها نیز آغاز شد که با استفاده از کدگذاری، تحلیل محتوا، مقایسه مستمر و جدول فراوانی، صورت گرفت. در پایان این مرحله ۲۷ راهکار برای دور دوم دلفی انتخاب شدند.

دور دوم: در این دور، نتایج تحلیل دور اول، در قالب یک پرسشنامه‌ی بسته‌ی ۵ گزینه‌ای طیف لیکرت (۱. کاملاً مخالفم؛ ۲. مخالفم؛ ۳. بی‌نظرم؛ ۴. موافقم و ۵. کاملاً موافقم)، مجدد در اختیار صاحب‌نظران قرار گرفت و از آن‌ها خواسته شد تا با استفاده از طیف لیکرت، گویه‌های که در مرحله اول دلفی به‌دست آمد اولویت‌بندی نمایند. در پایان این مرحله، گویه‌هایی که نمره میانگین رتبه‌ای آن‌ها بالاتر از نمره میانگین رتبه‌ای متوسط (۳/۵) بود، وارد دور سوم دلفی شدند. در پایان این مرحله تعداد ۱۰ راهکار حذف و ۱۷ راهکار باقی ماند.

دور سوم: در دور سوم یا دور پایانی دلفی، حاصل تحلیل دور دوم یک پرسشنامه‌ی بسته‌ی دو گزینه‌ای (موافقم یا مخالفم) بود که برای شناسایی راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب و رسیدن به اجماع نظر، در اختیار پانل دلفی قرار گرفت. در این پرسشنامه از صاحب‌نظران خواسته شد تا میزان موافقت یا مخالفت خود را با هرکدام از راهکارها (از صفر تا صد) نشان دهند. در پایان این مرحله، راهکارهایی که درصد توافق بیش از ۶۶ درصد را به‌خود اختصاص دادند، به‌عنوان راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، در نظر گرفته شدند. در نهایت در این بخش ۵ راهکار حذف و ۱۲ راهکار باقی‌مانده به‌عنوان راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، مشخص گردیدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها در مراحل دلفی با استفاده از کدگذاری، تحلیل محتوا، آماره‌های توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) و در محیط نرم‌افزارهای (SPSS) و (Excel)، انجام گرفت.

بعد از مشخص شدن راهکارها، برای اولویت‌بندی و انتخاب مناسب‌ترین راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، بهره گرفته شد. بدین‌منظور ابتدا راهکارهای مشخص شده (۱۲ راهکار) در غالب یک پرسشنامه دوجبهی (مقایسات زوجی)، تنظیم و در اختیار نمونه‌ها قرار گرفت و بعد از تکمیل و

شکل ۱- فراوانی راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب

Figure 1. Frequency of olive cultivation development strategies in the rural areas of Rijab City

جدول ۲- راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب بعد از تحلیل داده‌های دور اول
Table 2. Strategies for the development of olive cultivation in the rural areas of Rijab City after analyzing the first round of data

فروانی frequency	راهکار Strategy	
5	تلاش در جهت ارتقای مهارت‌های باغداری زیتون کاران Efforts to improve the horticultural skills of olive growers	آموزشی و مهارتی Educational and Skillful
4	تلاش در جهت ارتقای سطح دانش و آگاهی زیتون کاران Efforts to improve the level of knowledge and awareness of olive growers	
2	توسعه آموزش‌های مجازی کشاورزی در بستر شبکه‌های اجتماعی توسط سازمان جهاد کشاورزی (تلگرام، واتساپ و ...) Development of virtual agricultural training in the context of social networks by the Agricultural Jihad Organization (Telegram, WhatsApp, etc.)	
24	آموزش بهینه‌سازی مصرف کود و سموم شیمیایی برای زیتون کاران Training on optimizing the use of fertilizers and chemical pesticides for olive growers	
3	استفاده بهینه از منابع آب‌خاک برای انجام عملیات زراعی زیتون و کنترل آلودگی و فرسایش خاک Optimum use of water and soil resources for olive cultivation and control of soil pollution and erosion	
3	برگزاری دوره‌های آموزشی و مهارت‌آموزی در مورد کاشت و بهره‌برداری از زیتون Holding training and skill training courses on olive planting and exploitation	
5	طراحی و اجرای دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی به‌منظور تقویت مهارت‌های بازاریابی و فروش برای زیتون کاران Designing and implementing training courses and workshops to strengthen marketing and sales skills for olive growers	
2		
2	تعیین الگوهای موفق و پیشرو در زمینه کاشت زیتون Determining successful and leading models in the field of olive planting	فرهنگی و اجتماعی Cultural and Social
3	تجلیل و تقدیر سالیانه از زیتون کاران پیشرو Annual honoring and recognition of leading olive growers	
11	تشویق زیتون کاران به افزایش استفاده از کودهای آلی و دامی در بین کشاورزان منطقه Encouraging olive growers to increase the use of organic and livestock fertilizers among farmers in the region	
2		
4	برپایی نمایشگاه‌های سالانه برای عرضه مستقیم فرآورده‌های زیتون Setting up annual exhibitions for the direct supply of olive products	زیرساختی و خدماتی Infrastructural and Service
6	توسعه زیرساخت‌های آموزشی - ترویجی در زمینه کاشت، داشت و برداشت زیتون Development of educational-extraction infrastructure in the field of planting, growing and harvesting olives	
5	بهبود و تقویت زیرساخت‌های روستایی در منطقه Improving and strengthening rural infrastructure in the region	
5	توسعه بازارها و بازارچه‌های محلی، منطقه‌ای و ملی در جهت فروش محصولات و فرآورده‌های زیتون Development of local, regional and national bazaars to sell olive products	
4	توسعه خوشه کسب‌وکارهای کشاورزی زیتون کاران در منطقه Development of the cluster of agricultural businesses of olive growers in the region	
32	فراهم کردن شرایط زیست‌محیطی مناسب برای کشت زیتون ارگانیک Providing suitable environmental conditions for growing organic olive	
3	احداث کارگاه روغن‌کشی زیتون Construction of an olive oil extraction workshop	
2	توسعه صنایع فرآوری و بسته‌بندی زیتون Development of olive processing and packaging industries	
2	توسعه صنایع تبدیلی جهت کاهش خام‌فروشی زیتون Development of transformation industries to reduce the sale of raw olives	
1	احداث واحدهای سردخانه چندمنظوره جهت نگهداری زیتون Construction of multi-purpose cold storage units for olive storage	
4	ارائه نهال یارانه دار و رایگان Providing subsidized and free seedlings	
7	پرداخت تسهیلات کم‌بهره به احداث باغ‌های زیتون Payment of low-interest facilities for the construction of olive groves	اقتصادی و حمایتی Economic and Support
6	تلاش در جهت جلب سرمایه‌گذاران محلی، منطقه‌ای و ملی برای توسعه باغات زیتون Efforts to attract local, regional and national investors for the development of olive groves	
36	واگذاری اراضی ملی به زیتون کاران توسط دولت Allocation of national lands to olive growers by the government	
6	قیمت‌گذاری مناسب زیتون Proper pricing of olives	
3	توسعه بیمه محصولات کشاورزی و تسهیل بیمه‌گذاری باغات زیتون خسارت دیده از تغییرات اقلیمی Development of insurance for agricultural products and facilitating the insurance of olive groves damaged by climate change	
4	وجود کمیته بازاریابی و تبلیغات در نهادهای پشتیبان Existence of marketing and advertising committee in supporting institutions	

بهره‌برداری از زیتون» با میانگین ۳/۸۸، «برپایی نمایشگاه-های سالانه برای عرضه مستقیم فرآورده‌های زیتون» با میانگین ۳/۸۲، «توسعه زیرساخت‌های آموزشی - ترویجی در زمینه کاشت، داشت و برداشت زیتون» با میانگین ۴/۲۴ و «ارائه نهال یارانه دار و رایگان» با میانگین ۴/۲۱ (جدول ۳).

در دور دوم دلفی، گویه‌های دارای میانگین ۳/۵ و بالاتر از آن انتخاب و سایر گویه‌ها حذف گردیدند. در پایان این مرحله تعداد ۱۰ راهکار حذف و ۱۷ راهکار باقی ماند. راهکارهای باقی‌مانده در پایان دور دوم، عبارت بودند از: «برگزاری دوره‌های آموزشی و مهارت‌آموزی در مورد کاشت و

جدول ۳- راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب بعد از تحلیل داده‌های دور دوم
Table 3. Strategies for the development of olive cultivation in the rural areas of Rijab City after analyzing the data of the second round

انحراف معیار Standard Deviation	میانگین* Mean*	راهکار Strategy	
1.114	3.88	برگزاری دوره‌های آموزشی و مهارت‌آموزی در مورد کاشت و بهره‌برداری از زیتون Holding training and skill training courses on olive planting and exploitation	آموزشی و مهارتی Educational and Skillful
1.230	3.82	آموزش بهینه‌سازی مصرف کود و سموم شیمیایی برای زیتون کاران Training on optimizing the use of fertilizers and chemical pesticides for olive growers	
1.090	3.75	استفاده بهینه از منابع آب‌وخاک برای انجام عملیات زراعی زیتون و کنترل آلودگی و فرسایش خاک Optimum use of water and soil resources for olive cultivation and control of soil pollution and erosion	
1.162	3.74	توسعه آموزش‌های مجازی کشاورزی در بستر شبکه‌های اجتماعی توسط سازمان جهاد کشاورزی (تلگرام، واتساپ و ...) Development of virtual agricultural training in the context of social networks by the Agricultural Jihad Organization (Telegram, WhatsApp, etc.)	
1.068	3.84	طراحی و اجرای دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی به‌منظور تقویت مهارت‌های بازاریابی و فروش برای زیتون کاران Designing and implementing training courses and workshops to strengthen marketing and sales skills for olive growers	
1.090	3.84	تعیین الگوهای موفق و پیشرو در زمینه کاشت زیتون Determining successful and leading models in the field of olive planting	فرهنگی و اجتماعی Cultural and Social
1.280	3.75	تجلیل و تقدیر سالیانه از زیتون کاران پیشرو Annual honoring and recognition of leading olive growers	
1.009	3.82	برپایی نمایشگاه‌های سالانه برای عرضه مستقیم فراورده‌های زیتون Setting up annual exhibitions for the direct supply of olive products	
0.962	4.24	توسعه زیرساخت‌های آموزشی- ترویجی در زمینه کاشت، داشت و برداشت زیتون Development of educational-extractional infrastructure in the field of planting, growing and harvesting olives	زیرساختی و خدماتی Infrastructural and Service
0.975	3.91	احداث کارگاه روغن‌کشی زیتون Construction of an olive oil extraction workshop	
0.978	4.01	توسعه بازارها و بازارچه‌های محلی، منطقه‌ای و ملی در جهت فروش محصولات و فراورده‌های زیتون Development of local, regional and national bazaars to sell olive products	
1.073	3.72	توسعه صنایع فراوری و بسته‌بندی زیتون Development of olive processing and packaging industries	
0.887	4.15	توسعه صنایع تبدیلی جهت کاهش خام فروشی زیتون Development of transformation industries to reduce the sale of raw olives	
0.928	4.21	ارائه نهال یارانه دار و رایگان Providing subsidized and free seedlings	اقتصادی و حمایتی Economic and Support
1.051	4.17	پرداخت تسهیلات کم‌بهره به احداث باغ‌های زیتون Payment of low-interest facilities for the construction of olive groves	
0.903	4.12	تلاش در جهت جلب سرمایه‌گذاران محلی، منطقه‌ای و ملی برای توسعه باغات زیتون Efforts to attract local, regional and national investors for the development of olive groves	
1.176	3.82	قیمت‌گذاری مناسب زیتون Proper pricing of olives	

* میانگین از ۵: (۱. کاملاً مخالفم، ۲. مخالفم، ۳. بی‌نظر، ۴. موافقم و ۵. کاملاً موافقم)
Average out of 5: (1. I completely disagree, 2. I disagree, 3. Ignore, 4. I agree, and 5. I completely agree)

این مرحله، می‌توان به «برگزاری دوره‌های آموزشی و مهارت‌آموزی در مورد کاشت و بهره‌برداری از زیتون» با درصد توافق ۹۵/۲، «تجلیل و تقدیر سالیانه از زیتون کاران پیشرو» با درصد توافق ۸۱، «توسعه زیرساخت‌های آموزشی- ترویجی در زمینه کاشت، داشت و برداشت زیتون» با درصد توافق ۹۵/۲ و «پرداخت تسهیلات کم‌بهره به احداث باغ‌های زیتون» با درصد توافق ۱۰۰، اشاره داشت.

در دور سوم و پایانی دلفی که مرحله اجماع نظر پانل متخصصان نسبت به راهکارها بود، راهکارهایی مورد پذیرش قرار گرفتند که بالای ۶۶ درصد موافقت صاحب‌نظران را تبیین نمایند و راهکارهایی که نتوانستند ۶۶ درصد را تبیین نمایند حذف گردیدند. در نهایت در این دور ۵ راهکار حذف و ۱۲ راهکار باقی ماند. جدول ۴ راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، بعد از اجماع نظر صاحب نظران را نشان می‌دهد. از جمله راهکارهای انتخاب شده در

جدول ۴- راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب بعد از تحلیل داده‌های دور سوم
Table 4. Strategies for the development of olive cultivation in the rural areas of Rijab City after analyzing the data of the third round

درصد (Percent)		راهکارها (Strategy)	
مخالفم Disagree	موافقم Agree		
4.8	95.2	برگزاری دوره‌های آموزشی و مهارت‌آموزی در مورد کاشت و بهره‌برداری از زیتون Holding training and skill training courses on olive planting and exploitation	آموزشی و مهارتی Educational and Skillful
14.3	85.7	آموزش بهینه‌سازی مصرف کود و سموم شیمیایی برای زیتون کاران Training on optimizing the use of fertilizers and chemical pesticides for olive growers	
23.8	76.2	استفاده بهینه از منابع آب‌وخاک برای انجام عملیات زراعی زیتون و کنترل آلودگی و فرسایش خاک Optimum use of water and soil resources for olive cultivation and control of soil pollution and erosion	
19	81	تجلیل و تقدیر سالیانه از زیتون‌کاران پیشرو Annual honoring and recognition of leading olive growers	فرهنگی و اجتماعی Cultural and Social
23.8	76.2	برپایی نمایشگاه‌های سالانه برای عرضه مستقیم فراورده‌های زیتون Setting up annual exhibitions for the direct supply of olive products	
4.8	95.2	توسعه زیرساخت‌های آموزشی- ترویجی در زمینه کاشت، داشت و برداشت زیتون Development of educational-extractional infrastructure in the field of planting, growing and harvesting olives	
14.3	85.7	احداث کارگاه روغن‌کشی زیتون Construction of an olive oil extraction workshop	زیرساختی و خدماتی Infrastructural and Service
9.5	90.5	توسعه صنایع فرآوری و بسته‌بندی زیتون Development of olive processing and packaging industries	
19	81	توسعه صنایع تبدیلی جهت کاهش خام فروشی زیتون Development of transformation industries to reduce the sale of raw olives	
4.8	95.2	ارائه نهال یارانه دار و رایگان Providing subsidized and free seedlings	اقتصادی و حمایتی Economic and Support
0	100	پرداخت تسهیلات کم‌بهره به احداث باغ‌های زیتون Payment of low-interest facilities for the construction of olive groves	
9.5	90.5	تلاش در جهت جلب سرمایه‌گذاران محلی، منطقه‌ای و ملی برای توسعه باغات زیتون Efforts to attract local, regional and national investors for the development of olive groves	

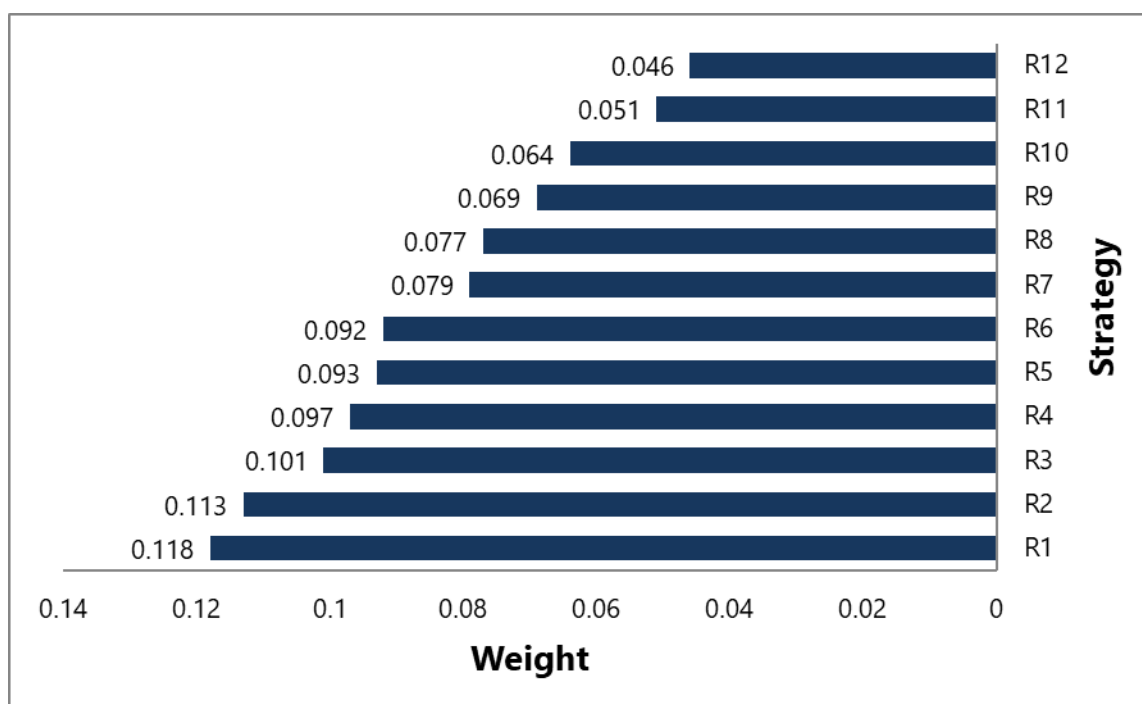
کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، می‌باشند و راهکارهایی که اهمیت کمتری داشتند، عبارت بودند از: راهکار «استفاده بهینه از منابع آب‌وخاک برای انجام عملیات زراعی زیتون و کنترل آلودگی و فرسایش خاک» با میانگین وزنی ۰/۰۶۴، راهکار «تجلیل و تقدیر سالیانه از زیتون‌کاران پیشرو» با میانگین وزنی ۰/۰۵۱ و راهکار «برپایی نمایشگاه‌های سالانه برای عرضه مستقیم فراورده‌های زیتون» با میانگین وزنی ۰/۰۴۶.

اولویت‌بندی راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب

بر اساس نتایج ارائه شده در جدول ۵ و شکل ۲، مشاهده می‌شود که از بین راهکارهای شناسایی شده، به‌ترتیب راهکارهای «پرداخت تسهیلات کم‌بهره به احداث باغ‌های زیتون» با میانگین وزنی ۰/۱۱۸، «توسعه صنایع فرآوری و بسته‌بندی زیتون» با میانگین وزنی ۰/۱۱۳ و «تلاش در جهت جلب سرمایه‌گذاران محلی، منطقه‌ای و ملی برای توسعه باغات زیتون» با میانگین وزنی ۰/۱۰۱، به‌ترتیب بیشترین اهمیت و به‌عبارتی مناسب‌ترین راهکارهای توسعه

جدول ۵- اولویت‌بندی راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب
Table 5. Prioritizing strategies for the development of olive cultivation in the rural areas of Rijab City

رتبه (Rank)	وزن (Weight)	راهکار (Strategy)	کد (Code)
1	0.118	پرداخت تسهیلات کم‌بهره به احداث باغ‌های زیتون Payment of low-interest facilities for the construction of olive groves	R1
2	0.113	توسعه صنایع فرآوری و بسته‌بندی زیتون Development of olive processing and packaging industries	R2
3	0.101	تلاش در جهت جلب سرمایه‌گذاران محلی، منطقه‌ای و ملی برای توسعه باغات زیتون Efforts to attract local, regional and national investors for the development of olive groves	R3
4	0.097	توسعه زیرساخت‌های آموزشی- ترویجی در زمینه کاشت، داشت و برداشت زیتون Development of educational-extractional infrastructure in the field of planting, growing and harvesting olives	R4
5	0.093	احداث کارگاه روغن‌کشی زیتون Construction of an olive oil extraction workshop	R5
6	0.092	ارائه نهال یارانه دار و رایگان Providing subsidized and free seedlings	R6
7	0.079	توسعه صنایع تبدیلی جهت کاهش خام فروشی زیتون Development of transformation industries to reduce the sale of raw olives	R7
8	0.077	برگزاری دوره‌های آموزشی و مهارت‌آموزی در مورد کاشت و بهره‌برداری از زیتون Holding training and skill training courses on olive planting and exploitation	R8
9	0.069	آموزش بهینه‌سازی مصرف کود و سموم شیمیایی برای زیتون کاران Training on optimizing the use of fertilizers and chemical pesticides for olive growers	R9
10	0.064	استفاده بهینه از منابع آب‌وخاک برای انجام عملیات زراعی زیتون و کنترل آلودگی و فرسایش خاک Optimum use of water and soil resources for olive cultivation and control of soil pollution and erosion	R10
11	0.051	تجلیل و تقدیر سالیانه از زیتون‌کاران پیشرو Annual honoring and recognition of leading olive growers	R11
12	0.046	برپایی نمایشگاه‌های سالانه برای عرضه مستقیم فراورده‌های زیتون Setting up annual exhibitions for the direct supply of olive products	R12
	0.06	نرخ ناسازگاری (Inconsistency Ratio)	

شکل ۲- اهمیت نسبی راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب
Figure 2. The relative importance of olive cultivation development strategies in the rural areas of Rijab City

کمتر کشوری را می‌توان یافت که با فناوری تولید و فرآوری این محصول آشنایی نداشته باشد (Askari, 2020; Nasire Zare et al., 2023). همچنین با توجه به امکان استحصال روغن با کیفیت بالا از میوه زیتون و برنامه‌های دولت در جهت کاهش وابستگی کشور به واردات روغن و نقش مؤثر این درخت در حفظ و صیانت از منابع طبیعی، به‌نظر می‌رسد توسعه باغ‌های زیتون بر پایه استفاده از روش‌ها و فناوری‌های جدید می‌تواند به‌عنوان یکی از محورهای توسعه در بخش کشاورزی موردتوجه قرار گیرد (Ahmadi Sharif et al., 2017; Sasoli & Jahan Tigh, 2022; Ranjbar et al., 2023). در این راستا و به‌منظور بهبود رفاه روستاییان، پژوهش حاضر با هدف شناسایی راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، به انجام رسید.

بر اساس نتایج پژوهش، برای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، ۲۷ راهکار در قالب ۴ دسته کلی، شامل راهکارهای آموزشی و مهارتی، راهکارهای فرهنگی و اجتماعی، راهکارهای زیرساختی و خدماتی و راهکارهای اقتصادی و حمایتی، شناسایی گردید و از این بین بیشترین فراوانی به راهکارهای اقتصادی و حمایتی، اختصاص داشت. همچنین مشخص گردید که راهکارهای پرداخت تسهیلات کم‌بهره به احداث باغ‌های زیتون، توسعه صنایع فرآوری و بسته‌بندی زیتون، تلاش در جهت جلب سرمایه‌گذاران محلی، منطقه‌ای و ملی برای توسعه باغات زیتون، توسعه زیرساخت‌های آموزشی-ترویجی در زمینه کاشت، داشت و برداشت زیتون، احداث کارگاه روغن‌کشی زیتون، ارائه نهال یارانه دار و رایگان، توسعه صنایع تبدیلی

چنان‌که می‌دانیم اقتصاد کشورهای جهان سوم ازجمله کشور ما اغلب بر تولیدات کشاورزی متکی است؛ و فعالیت‌های کشاورزی هم غالباً در روستاها انجام می‌شود. لذا از یک‌طرف، به‌خاطر بهبود روش‌های سنتی تولیدات کشاورزی و بهره‌برداری بهینه از زمین و منابع تولید و توزیع محصولات کشاورزی و از سوی دیگر کاهش گرسنگی و محو فقر به‌منظور نوسازی اجتماعی و فرهنگی روستاها که خود منبعث از مسائل انسانی و ضرورت‌های سیاسی است، موضوع توسعه روستایی و اهمیت آن آشکار می‌گردد. برای همین است که گفته‌اند مشکلات آینده جهان سوم اعم از بیکاری، فقر، کمبود درآمد، گرسنگی، کمبود تولید و غیره باید در روستاها حل‌وفصل گردد (Masoudi, 2021; Ranjbar, 2021). از طرفی، در سال‌های اخیر، در بخش کشاورزی ضمن توجه به توسعه جنبه‌های کمی تولید موادغذایی، به جنبه‌های کیفی آن‌ها نیز توجه ویژه شده است. به‌طوری‌که متخصصان این بخش با برنامه‌ریزی‌هایی ویژه و به‌کارگیری فناوری‌های نوین و کارا، درصدد هستند تا با استفاده بهینه از منابع تولید (آب، خاک و انرژی) محصولاتی تولید کنند که ضمن تکمیل رژیم‌های غذایی، موجبات خودکفایی در محصولات کشاورزی را نیز فراهم آورند (Farshi & Hashemi Dizj, 2020; Jashari et al., 2024). در بین محصولات کشاورزی، درختان زیتون به‌دلیل عمر طولانی، سازگاری با دامنه نسبتاً وسیعی از شرایط محیطی، جنبه‌های تاریخی و ارزش بالای آن در تغذیه و سلامت انسان (درصد پایین اسیدهای چرب غیراشباع، وجود ویتامین E و خاصیت آنتی‌اکسیدانی آن) از دیرباز موردتوجه جوامع مختلف بوده است، به‌گونه‌ای که

(2023) و عسکری بزایه و همکاران (Askari Bezaye et al., 2020)، بیان می‌دارند که حرکت کلی کشورها به سمت توسعه و پیشرفت و نیل به استقلال، رابطه مستقیمی با تولیدات کشاورزی دارد و از طرفی بالا بردن سطح کمی و کیفی تولیدات بدون مکانیزه کردن کشاورزی امکان ندارد. از طرفی هم مکانیزاسیون باعث افزایش نهاده‌ها از طریق افزایش متوسط شدت کاشت و وسعت اراضی زیر کشت، افزایش بهره‌وری نیروی کار، افزایش میزان محصول تولیدی، افزایش درآمد و حفظ محیط‌زیست نیز می‌گردد. همچنین ساسولی و جهان تیغ (Sasoli & Jahan Tigh, 2022)، به تأثیر صنایع تبدیلی و احمدی شریف و همکاران (Ahmadi Sharif et al., 2017)، به تأثیر به‌کارگیری دستگاه‌های سیار روغن‌کشی زیتون بر توسعه کشاورزی و روستایی، اشاره دارند.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

کشت زیتون در منطقه ریجاب به دلیل برخورداری از شرایط اکولوژیکی مناسب، باعث رونق بخشیدن به باغداری در این منطقه شده است که این امر در بلندمدت باعث دستیابی کشاورزان به درآمد پایدار و دائمی می‌گردد. عملیات سداشت و برداشت باغات زیتون همواره به نیروی کار نیاز دارد که این نیازمندی به نیروی کار باعث شده است که فرصت‌های شغلی در برخی از فصول سال برای ساکنین روستاهایی که کشت زیتون در آن‌ها زیاد است، اتفاق بیفتد. با رونق گرفتن بخش کشاورزی در حوزه باغداری زیتون، عملاً تقاضا برای زمین‌های کشاورزی این منطقه برای احداث باغات زیتون افزایش می‌یابد که این امر به‌نوبه خود باعث افزایش ارزش زمین‌های کشاورزی این منطقه می‌گردد. از طرفی، افزایش اشتغال در سطح روستا باعث دستیابی ساکنین روستا به درآمد پایدار خواهد شد که این عامل نیز به‌نوعی بر معیشت و امنیت غذایی پایدار روستایی تأثیر گذاشته و باعث ایجاد رفاه اجتماعی، ارتقای ارزش و جایگاه کسب‌وکارهای کشاورزی و مهاجرت معکوس در بین آن‌ها می‌شود. در نهایت کشت باغات زیتون از طریق به‌کارگیری نیروی کار در تمامی مراحل از احداث باغ تا برداشت محصول، باعث افزایش رونق اشتغال‌زایی در مناطق کشت‌کننده زیتون می‌گردد و این توسعه باغات زیتون و افزایش میزان تولید آن، مزیتی رقابتی ایجاد خواهد کرد که باعث جذب سرمایه‌گذاران از دیگر مناطق می‌شود. در این راستا پیشنهاد می‌گردد که با انجام پروژه‌های تحقیقاتی و طرح‌های مکان‌یابی با تکیه بر مطالعات دقیق اقلیمی، خاک‌شناسی و غیره، مکان‌های مناسب برای توسعه باغات زیتون، شناسایی گردد. با ایجاد مزارع آزمایشی و نمایشی و با نظارت مراکز تحقیقاتی و پژوهشی، کشاورزان را به کشت زیتون ترغیب کنند. با مدرنیزه کردن روش‌های استخراج روغن و اصلاح شرایط انباری، از کاهش کیفیت و فساد محصول زیتون جلوگیری کرد و در نهایت با توجه به اینکه بیشتر زمین‌های زراعی شهر ریجاب کوهستانی و شیب‌دار است، با سرمایه‌گذاری و استفاده از تسهیلات بانکی و یارانه‌های کشاورزی جهت توسعه باغات زیتون، می‌توان از فرسایش خاک در این مناطق جلوگیری کرد.

جهت کاهش خام‌فروشی زیتون و برگزاری دوره‌های آموزشی و مهارت‌آموزی در مورد کاشت و بهره‌برداری از زیتون، به‌ترتیب بیشترین اهمیت و به‌عبارتی مناسب‌ترین راهکارهای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، می‌باشند.

براساس نتایج پژوهش پرداخت تسهیلات کم‌بهره برای احیا و نوسازی باغات سنتی و احداث باغ‌های زیتون مدرن و تلاش در جهت جلب سرمایه‌گذاران محلی، منطقه‌ای و ملی برای توسعه باغات زیتون، از مهم‌ترین راهکارهای توسعه باغات زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب بودند. هم‌راستا با نتیجه به‌دست‌آمده محمدی خیاره و مظهری (Mohammadi Khyareh & Mazhari, 2017)، بیان داشتند که یک رابطه علیت دو سویه بین رشد اقتصادی و ارزش افزوده بخش کشاورزی در کوتاه‌مدت و بلندمدت برقرار است. در نتیجه، بخش کشاورزی می‌تواند به‌عنوان یک موتور رشد اقتصادی در ایران مطرح باشد و لذا تقویت، توجه و توسعه بخش کشاورزی می‌تواند موجبات رشد و توسعه اقتصادی را فراهم آورد. افزون بر این، آزادی تجارت، افزایش سرمایه‌گذاری و اشتغال نیز بر رشد اقتصادی اثر مثبت دارند. سلیمانی تکلیمی و همکاران (Soleimani Taklimi et al., 2020)، اظهار داشتند که واگذاری زمین‌های دولتی با تسهیلات حمایتی از جمله راهبردی توسعه زنجیره عرضه زیتون در شهرستان رودبار، استان گیلان می‌باشند. فرشی و هاشمی دیزج (Farshi & Hashemi Dizj, 2020)، از سرمایه‌گذاری به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر بر رشد بخش کشاورزی، نام می‌برند.

توسعه صنایع فرآوری و بسته‌بندی زیتون، احداث کارگاه روغن‌کشی زیتون و توسعه صنایع تبدیلی جهت کاهش خام‌فروشی زیتون، از دیگر راهکارهای مهمی بودند که در راستای توسعه کشت زیتون در نواحی روستایی شهر ریجاب، شناسایی گردید. عملیات بسته‌بندی محصولات یک فرآیند ضروری و حیاتی در صنعت کشاورزی و یک فرصت راه‌اندازی کسب‌وکار و اشتغال‌زایی است. بسته‌بندی از آسیب، فاسدشدن و آلودگی محصولات جلوگیری می‌کند و در نتیجه عمر مفید محصولات را افزایش می‌دهد. علاوه بر این، بسته‌بندی مناسب نه تنها بازارپسندی محصولات کشاورزی را افزایش می‌دهد، بلکه به کاهش ضایعات مواد غذایی و ارتقای پایداری در زنجیره تأمین محصولات کشاورزی کمک می‌کند. در این راستا مهدی‌زاده و همکاران (Mehdizadeh et al., 2023)، حیدری و همکاران (Heydari et al., 2021)، سیفاللهی (Seifollahi, 2021) و صبرین و بهرا (Sabreen & Behera, 2020)، نشان دادند که بسته‌بندی مناسب، محصولات کشاورزی یکی از مهم‌ترین فرصت‌های اشتغال‌زایی، صادرات و فروش محصولات محسوب می‌شود. جشاری و همکاران (Jashari et al., 2024) و مهدی‌زاده و همکاران (Mehdizadeh et al., 2023)، از توسعه صنایع تبدیلی، به‌عنوان یکی از پیشران‌های توسعه کشت محصولات گرمسیری، نام می‌برند. در این راستا میرزایی (Mirzaei, 2022)، نصیری زارع و همکاران (Nasire Zare et al., 2022)،

References

- Agricultural statistics. (2021). *Horticultural and greenhouse products report*. Vice President of Information and Communication Technology Center Statistics. [In Persian]
- Ahmadi Sharif, A., Malekmohammadi, I. & Hosseini, M. (2017). Impact of Olive Oil Extraction Portable Devices on Rural Development of Iran. *Journal of Village and Development*, 20(4), 29-47. http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_61326.html [In Persian]
- Ahmadi, K., Abazzadeh, H. R., Hatami, F., Mohammadnia Afrozi, S., Taghani, R. A., Yari, S. & Kalantari, M. S. (2021). *Agricultural Statistics (horticultural products)*. Ministry of Agricultural Jihad, Planning and economic deputy. [In Persian]
- Anabastani, A. Ar., Mohammadi, S. A. R., Rusta, M., Sayadi Abgoli, M. & Avarideh, A. (2013). The role of dehiaris in the stability of the population of rural settlements (case study: Meimand district of Fars). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 9(28), 59-72. <https://sanad.iau.ir/Journal/jshsp/Article/1032632> [In Persian]
- Anabestani, A. A., & Ghorbani, A. (2023). Analysis of the Effect of Development Capital on Changes in the Level of Sustainable Development of Rural Settlements (Case study: Bojnurd County). *Journal of Regional Planning*, 13(50), 93-114. DOI: 10.30495/JZPM.2021.26592.3787 [In Persian]
- Ao, Y., Tan, L., Feng, Q., Tan, L., Li, H., Wang, Y. & Chen, Y. (2022). Livelihood Capital Effects on Famers' Strategy Choices in Flood-Prone Areas-A Study in Rural China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(12), 1-19. <https://doi.org/10.3390/ijerph19127535>
- Ariuon, S., Sahneh, B. & Khajeh Shahkoohi, A. R. (2022). The Role of Greenhouse Farming on the Sustainable Livelihood of Rural Families (Case Study: Daland Township, the City of Ramian). *Researches of Human Geography*, 54 (1), 155-172. https://jhgr.ut.ac.ir/article_78791.html [In Persian]
- Askari Bezaye, F., Tahmasabi, A., Azizi, J. & Yousefi, Z. (2020). Obstacles to the use and development of mechanization in the olive orchards of Rudbar city. *Journal Space Economy & Rural Development*, 9 (31), 169-190. <https://serd.khu.ac.ir/article-1-3494-fa.html> [In Persian]
- Azini, K., Ghanbari Movahed, R., & Rahimian, M. (2023). Investigating the effects of floods on sustainable livelihoods of rural households (Case study of Abestan district, Khorramabad Township). *Journal of Geographical Studies of Mountainous Areas*, 4(14), 187-204. [In Persian]
- Babaei, M. H., Afsharzadeh, N., Ghasemi, J., & Karimian, N. (2023). Analysis of the Effects of Tourism Entrepreneurship on Rural Development (Case Study: Rural Areas of Rijab District in Kermanshah Province). *Journal of Entrepreneurship Research*, 2(3), 89-111. DOI: <https://doi.org/10.22034/jer.2023.1985978.1020> [In Persian]
- Bazargan, A. (2022). *An introduction to qualitative and mixed research methods: common approaches in behavioral sciences*. 5th Edition, Tehran: Nash Dedar. [In Persian]
- Creswell, J. W., & Cherly, N. P. (2018). *Qualitative Inquiry and Research Design, Choosing Among Five Approach*. Thousand Oaks, California, SAGE Publications, fourth edition.
- Doosti Sabzi, B., Saidi, A., & Rahmani, B. (2022). Measuring livelihood capital of rural settlements (1996-2020) Case: Takab region (West Azerbaijan). *Science and Technology Policy Letters*, 12(2), 64-83. https://stpl.ristip.sharif.ir/article_22633.html [In Persian]
- Ebrahimi, M. S., & Asadi KHob, S. H. (2018). The role and importance of agriculture to prevent of migration- Case study Bahmai County. *Rural Development Strategies*, 127(1), 87-103. <https://doi.org/10.22048/rdsj.2018.29123.1374> [In Persian]
- Fahad, S., Nguyen, T. L. H., Nguyen, M. D., Tran, D. H., & Nguyen T. T. (2023). Analyzing the status of multidimensional poverty of rural households by using sustainable livelihood framework: policy implications for economic growth. *Environmental Science and Pollution Research*, 30(6), 16106–16119. DOI: 10.1007/s11356-022-23143-0
- Fan, Y., Ning, J., & Qin, H. (2023). Investigating the effectiveness of livelihood capital in reducing re-poverty risk: an empirical analysis of policy withdrawal and income structures in rural China. *Frontiers in Environmental Science*, 11, 1-14. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2023.1175315>
- Farshi, L., & Hashemi Dizj, A. R. (2020). *Development of the Agricultural Sector and its Impact on Economic Development*. The 5th National Conference on Economics, Management and Accounting. <https://civilica.com/doc/1234668/> [In Persian]
- Ghanbari, Y., & Salimian, S. (2023). Measuring and analyzing the degree of development of the agricultural sector in the cities of Qazvin province. *Journal of Development Strategy*, 19(1), 143-166. <http://rahbord-mag.ir/Article/43987/FullText> [In Persian]
- Gholami, R. (2022a). Evaluation of the characteristics of the fruit and yield of the yellow variety olive in different climatic conditions of Kermanshah province. *Olive Production and Processing*, 4(2), 10-18. https://ejopp.areeo.ac.ir/article_130811.html [In Persian]

- Gholami, R. (2022b). The effect of cultivation area on the percentage and yield of olive oil in Kermanshah province (a case study of an oil cultivar). *Olive Production and Processing*, 4(2), 1-9. https://ejopp.areeo.ac.ir/article_130812.html [In Persian]
- Guo, M., Xie, M., & Xu, G. (2023). Sustainable Livelihood Evaluation and Influencing Factors of Rural Households: A Case Study of Beijing Ecological Conservation Areas. *Sustainability*, 15(13), 1-19. <https://doi.org/10.3390/su151310743>
- Hajarian, A. (2023). Evaluating the causal model of effective criteria on modern rural management with the Fuzzy DIM approach. *Journal of Development Strategy*, 19(2), 7-31 <http://rahbord-mag.ir/Article/45372> [In Persian]
- Hakkak, M., Salehabadi, Sh., & Mousavi, S. N. (2023). Identifying effective factors on strengthening entrepreneurial resilience using the fuzzy Delphi method. *Organizational Culture Management*, 21(2), 7-31. https://jomc.ut.ac.ir/article_94702.html [In Persian]
- Heydari, H., papzan, A., & Darban Astane, A. R. (2023). The Feasibility Study of Creating a Cluster of Olive Processing Businesses in Kermanshah Province. *Journal of Entrepreneurship Research*, 1 (2), 43-56. https://jer.ilam.ac.ir/article_701720.html [In Persian]
- Heydari, S., Moradnezahadi, H. & Saymohammadi, S. (2021). Identifying Opportunities of Agricultural Service Businesses (Case Study: Rural Cooperatives of Ilam Province). *Journal of Entrepreneurship in Agriculture*, 8(1), 1-16. https://jead.gau.ac.ir/article_5617.html [In Persian]
- Hidayat, A. S., Rajiani, I. & Arisanty, D. (2022). Sustainability of Floodplain Wetland Fisheries of Rural Indonesia: Does Culture Enhance Livelihood Resilience? *Sustainability*, 14(21), 1-17. <https://doi.org/10.3390/su142114461>
- Huang, L., Liao, C., Guo, X., Liu, Y., & Liu, X. (2023). Analysis of the Impact of Livelihood Capital on Livelihood Strategies of Leased-In Farmland Households: A Case Study of Jiangxi Province, China. *Sustainability*, 15(13), 1-19. <https://doi.org/10.3390/su151310245>
- Izadi A., Tayebnia, S. H., & Bazrafshan J. (2023). Investigating the Factors Affecting the Sustainable Livelihood of Rural Households (Case Study: Agricultural Section of Rustaq Rural District in Khalilabad County). *Village and Space Sustainable Development*, 4(1), 84-100. https://vssd.birjand.ac.ir/article_2226.html [In Persian]
- Jafari Shahrashstani, A., & Rasolzadeh, R. (2023). *Identifying the most important challenges in the implementation of urban development projects and providing a solution using the Delphi survey method*. The 11th International Conference on Civil Engineering, Architecture and Urban Management. <https://civilica.com/doc/1881555/> [In Persian]
- Jashari, S., & Moradi, E. (2019). Developing strategies for the development of agricultural economy in the rural areas of Sistan and Baluchistan province with a future research approach. *Journal Space Economy & Rural Development*, 8(3), 51-66. <https://serd.khu.ac.ir/article-1-3353-fa.html> [In Persian]
- Jashari, S., Hosseini, S. M., Dadrasmoghadam, A., & Moradi, E. (2024). Prioritization of Drivers for the Development of Tropical Crops in the South-Eastern Villages of the Country with a Future Research Approach. *Journal of Rural Research*, 14 (4), 694-711. <http://dx.doi.org/10.22059/jrur.2023.350196.1782> [In Persian]
- Liu, Y., Huang, Z., Chen, J., & Nie, L. (2023). Diagnosis of the Livelihood Sustainability and Its Obstacle Factors for Poverty-Alleviation-Relocation Residents in Tourism Communities: Data from China. *Sustainability*, 15(7), 1-27. <https://doi.org/10.3390/su15076224>
- Mahmoodi, A., Khamseh, A., & Hosseini Shakib, M. (2023). Identifying Social Banking Innovation Process Components with Digital Transformation Approach by Fuzzy Delphi Method. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 12(23), 163-184. <http://journalie.ir/Article/39117/FullText> [In Persian]
- Masoudi, A. R. (2021). *Strategies for Developing the Cultivation of Medicinal Plants in Qom Province*. International Conference on Agricultural Sciences, Medicinal Plants and Traditional Medicine. <https://sid.ir/paper/901270/fa> [In Persian]
- Mehdizadeh, H., Shiri, N., & Mohmedi Kartalaei, M. H. (2023). Opportunities to Set Up Entrepreneurial Service Businesses (Case of Masjed Soleyman Township). *Education and Management of Entrepreneurship*, 1(1), 87-99. Doi: 10.22126/eme.2022.2429 [In Persian]
- Mirzaei, Mehdi. (2022). *The Importance of Investing in Agricultural Mechanization and Increasing Product Productivity to Achieve the Green Revolution and Smart Agriculture*. The 7th international conference on agricultural and environmental engineering with a sustainable development approach. <https://civilica.com/doc/1672697/> [In Persian]
- Mohammadi Khyareh, M., & Mazhari, R. (2017). Investigating the Interaction between Economic Growth and Agricultural Development in Iran. *Journal of Agricultural Economics Research*, 9(36), 259-282. https://jae.marvdasht.iau.ir/article_2589.html [In Persian]

- Mohammadpour, A. (2021). *Meta Method: Philosophical and practical foundations of mixed research method in social and behavioral sciences*. Second edition, Tehran: Logos Publications. [In Persian]
- Mohammadpour, A. (2023). *Anti-Methodology: Philosophical Background and Practical Procedures in Qualitative Methodology*. Fifth edition, Tehran: Logos Publications. [In Persian]
- Momeni, F., Dastbani, S., & Banoui, A. A. (2017). The importance of the agricultural sector in maintaining the socio-economic balance of the urban and rural structure of Iran. *Journal Space Economy & Rural Development*, 6(4), 17-46. <http://serd.khu.ac.ir/article-1-2958-en.html> [In Persian]
- Moshiri, S. R. & Maruf Nejad, A. (2012). Investigating the potentials and prospects of olive cultivation development in improving the economy of the villages of Izeh city using SPSS method. *Geographical Land*, 9(1), 23-43. https://journals.srbiau.ac.ir/article_2816.html [In Persian]
- Nasire Zare, S., saghafi asl, S., & Azizpour, F. (2023). Analysis of Privilege and Accessibility Level of Olive Crop users to Agricultural Services in Tarom Rural Areas (Zanjan Province). *The Journal of Spatial Planning and Geomatics*, 26(4), 1-27. <http://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-63949-fa.html> [In Persian]
- Nouri Zaman Abadi, S. H. A., Amini, A., & Rahimi, H. (2017). Evaluating the Relationship Between Sustainable Agriculture and Rural Sustainable Development (Case Study: Fasa County Rural Areas). *Journal of Rural Research*, 7(4), 688-703. <http://dx.doi.org/10.21859/jjr-07047> [In Persian]
- Nowrozi, A. A., Mahdavi, D., & Tawakli, Kh. (2018). Investigation and analysis of the role of agricultural extraction and education in sustainable rural development, a case study: rural areas of Chaharmahal and Bakhtiari province. *Journal of Strategy Development*, 6(54), 134-159. <http://www.rahbord-mag.ir/Article/13970726165088> [In Persian]
- Pasanchay, K., & Schott, C. (2021). Community-based tourism homestays' capacity to advance the Sustainable Development Goals: A holistic sustainable livelihood perspective. *Tourism Management Perspectives*, 37(4), 1-11. DOI: 10.1016/j.tmp.2020.100784
- Rahimi, Z., & Karami Dehkordi, M. (2021). Analysis of five subsistence assets in rural communities (Case study: Dare Shahr villages). *Journal of Geography and Planning*, 25(78), 179-195. https://geoplanning.tabrizu.ac.ir/article_13191.html [In Persian]
- Ranjbar, S. (2021). *Identifying the Effects of Olive Planting on Sustainable Rural Development in Rijab City*. Master's Thesis in Rural Development, Department of Entrepreneurship and Rural Development, Faculty of Literature and Humanities, Ilam University. [In Persian]
- Ranjbar, S., Mehdizadeh, H., & Shiri, N. (2023). Identifying the Effects of Olive Cultivation on Sustainable Rural Development: Case Study of Rural Area in the City of Rijab, Kermanshah Province, Iran. *Rural Development Strategies*, 10 (1), 191-203. DOI: 10.22048/rdsj.2022.337286.2010 [In Persian]
- Rasul, G. & Gurung, P. (2024). Unlocking the potentials of sustainable livelihoods in Chattogram Hill Tracts of Bangladesh. *Nature-Based Solutions*, 5(2), 1-11. DOI: 10.1016/j.nbsj.2023.100108
- Reyhan, M., Ahadnejad, M., Heydari, M. T., & Shahbazi, M. (2023). Sustainable livelihood with the approach of protecting agricultural lands using Gis. *Journal of Geography and Human Relations*, 6(1), 483-199. https://www.gahr.ir/article_178731.html [In Persian]
- Rezaeefar, M. R., Zaremehjerdy, M. R., Nezamabadipour, H., & MehrabiBoshrobad, H. (2023). Identification of Factors Affecting the Agricultural Sector's Sustainable Development with a Focus on Health Factors and Critical Conditions (Covid-19 Pandemic). *Agricultural Economic and Development*, 31(2), 209-243. http://aead.agri-peri.ac.ir/article_129338.html [In Persian]
- Rooshani, F., Amirhosseini, S. E. & Hamidi, M. (2023). Explaining and prioritizing the employability capabilities of physical education graduates with the method of hierarchical analysis process. *Sports Science*, 15(50), 1-26. <https://sanad.iau.ir/Journal/ssqj/Article/1100275> [In Persian]
- Sabreen, M., & Behera, D. K. (2020). Changing Structure of Rural Employment in Bihar: Issues and Challenges. *The Indian Journal of Labour Economics*, 63(3), 833-845. DOI: 10.1007/s41027-020-00279-6
- Sasoli, M. R. & Jahan Tigh, H. (2022). Evaluation of olive localization in Golestan province. *New Research Approaches in Management Sciences*, 35, 189-204. <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/2061890> [In Persian]
- Seifollahi, N. (2021). Investigating the Effect of Packaging of Agricultural Products on the Consumer's Purchase Intention. *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, 52(3), 525-539. https://ijaedr.ut.ac.ir/article_81802.html [In Persian]

- Shahraki, M. R., Abedi-Sarvestani, A. & Lotfi, A. R. (2021). Awareness of villagers about the occurrence of signs of climate change and its relationship with sustainable livelihoods of local communities (Case study: Oghan Watershed in Golestan province). *Iranian Journal of Range and Desert Research*, 28(1), 138-150. https://ijrdr.areeo.ac.ir/article_123883.html [In Persian]
- Shahryari, A., Farhadian, H., & Mahmoudi, M. (2021). Investigating the Factor Structure of Challenges and Strategies of Rapeseed Production Development (Studied Case: Alborz Province). *Rural Development Strategies*, 8(2), 133-150. https://rdsj.torbath.ac.ir/article_131551.html [In Persian]
- Soleimani Taklimi, S. M., Abdollahzadeh, Gh. H. & Sharifzadeh, M. Sh. (2020). Strategic Planning for Developing Supply Chain of Olive in Roudbar County Guilan Province. *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 6(12), 98-111. <https://jea.sanru.ac.ir/article-1-191-fa.html> [In Persian]
- Warner, L. A., Stubbs, E., Murphrey, T. P., & Huynh, P. (2016). Identification of the Competencies Needed to Apply Social Marketing to Extension Programming: Results of a Delphi Study. *Journal of Agricultural Education*, 57(2), 14-32. DOI: 10.5032/jae.2016.02014
- Xiong, F., Zhu, S., Xiao, H., Kang, X., & Xie, F. (2021). Does Social Capital Benefit the Improvement of Rural Households' Sustainable Livelihood Ability? Based on the Survey Data of Jiangxi Province, China. *Sustainability*, 13(19), 1-17. <https://doi.org/10.3390/su131910995>
- Zamani, M. (2023). Investigating the impact of the position of smart contracts on the economic performance of the insurance industry. *Journal of New Research Approaches in Management and Accounting*, 7(26), 1024-1046. <https://majournal.ir/index.php/ma/article/view/2312> [In Persian]
- Zhao, X., & Lan, F. (2023). The Impact of Livelihood Capital Endowment on Household Poverty Alleviation: The Mediating Effect of Land Transfer. *Land*, 12(7), 1-17. <https://doi.org/10.3390/land12071346>